

לכבוד
מר יהודה וינשטיין
היועץ המשפטי לממשלה
משרד המשפטים
ירושלים

אדוני היועץ המשפטי לממשלה,

הנדון: אי ציות המדינה לפסקי דין של בתי המשפט: בג"ץ ובתי משפט לעניינים מנהליים

1. תופעת אי ציות המדינה לפסקי דין של בתי המשפט

כאזרחית המדינה וכמי שהייתה בעבר משנה ליועץ המשפטי לממשלה, אני כותבת תזכיר זה מתוך חרדה נוכח הריבוי המצטבר והשיטתי של מקרים, שבהם הממשלה אינה מצייתת לפסקי דין של בית המשפט הגבוה לצדק ובתי המשפט המנהליים בישראל. הצטברות המקרים, שבהם הממשלה, המופקדת על השמירה על שלטון החוק, נותנת יד לאי כיבודו ואף לביזויו, מעלה את החשש שאין המדובר בכשלים מקריים ושוליים של הבירוקרטיה הממשלתית, אלא בתופעה חמורה של התעלמות שיטתית ומודעת מהחובה לקיים פסקי דין. התעלמות זו מהווה איום מיידי וממשי על הדמוקרטיה, על שלטון החוק ועל עקרון הפרדת הרשויות בישראל.

אני ערה לכך שהגדרת מצב דברים כתופעה עשויה מטיבה להיות עניין השנוי במחלוקת. אכן, יתכנו מצבים של תקלות או קלקולים שאין להקיש מהם על קיומה של תופעה (אף שמכל מקום יש ללמוד את נסיבותיהם ולהסיק מסקנות כדי למנעם בעתיד). אולם שורת המקרים המצטברת של פסקי דין, שלא קוימו כלל או שלא קוימו במועדם אלא באיחור רב, או שקוימו באופן חלקי בלבד, כפי שאפרטם להלן, חורגת בעיני מגדר מקריות של עשייה בירוקרטית כושלת ולובשת אופי של תופעה מסוכנת, הפוגעת בליבה של תרבות השלטון הראויה.

במחדליה מלמלא אחר פסקי הדין הניתנים נגדה מגלה הממשלה דעתה, כך נראה, שמחויבותה ליישם החלטות של בית המשפט היא בעיניה אופציונלית בלבד. למותר לומר שכאשר מדובר בסעדים שעניינם הפרה של זכויות אדם, מסוג הנושאים הנדונים בבית המשפט הגבוה לצדק ובבתי המשפט המנהליים – חמורים הדברים פי כמה בשל שלילתו של סעד אפקטיבי מהעותרים. אולם לא פחות חמורה היא הסכנה הבסיסית, הטמונה והאחוזה בתופעה: יצירת מצב דברים של לית דין ולית דין, של שלטון כוח ושרירות ושל התפוררות הסדר החברתי במדינה.

התכנותם והצטברותם של מקרים אלה, שבהם הממשלה נוטלת חרות לעצמה שלא לציית לפסקי דין ולהחלטות בתי המשפט, מחייבת התייחסות, בדיקה שיטתית, עשיית חשבון נפש, לקיחת אחריות ויצירת מנגנוני בקורת והליכים, שיבטיחו את קיומם של פסקי הדין ואת אי הישנותם של מצבים כאמור.

הדעת נותנת כי העמידה בפרץ למניעת התפשטותה של תופעה משחיתה זו היא באחריותו הטבועה של היועץ המשפטי לממשלה.

2. מטרות התזכיר

מטרתו של תזכיר זה היא להתריע על תופעת אי הציות ולהאיר את חומרת התופעה על דרך של ליקוטם, איסופם וריכוזם של פסקי דין, שהממשלה לא צייתה להם עד היום, או שצייתה להם באופן חלקי בלבד, או שמילאה אחריהם באיחור בלתי סביר של שנים, ומכל מקום שלא במהירות הסבירה והראויה לכיבודם של פסקי דין במועד. התזכיר יביא, מטבע עניינו, גם את הדברים המפורשים, שאמרו שופטי בית המשפט, מקום שנזקקו לבקשות לפי פקודת בזיון בית משפט בשל אי קיום פסקי הדין האמורים. כן יפרט התזכיר לפי העניין את ההשלכות המזיקות, שנגרמו עקב אי הציות.

בהמשך יתייחס התזכיר לסוגיית אחריותם של היועץ המשפטי לממשלה, של פרקליטות המדינה ושל היועצים המשפטיים במשרדי הממשלה ובפרקליטות הצבאית וחובותיהם המוגברות מתחום המשפט המינהלי למנוע את מצב הדברים האמור. תועלנה גם שאלות אתיות באשר לייצוג המשפטי וגבולות חובת הנאמנות ללקוח, שהוא המדינה.

3. חובת המדינה לקיים פסקי דין הניתנים נגדה

למותר להכביר מילים על כך שקיימת חובה בלתי מעורערת של המדינה לקיים פסקי דין של בית המשפט. חובת הציות לפסקי דין וכיבודם נמנים על תנאי היסוד עליהם מושתת משטר חוק במדינה דמוקרטית, קל וחומר כשהמדובר הוא ברשות שלטונית.

כמאמר בית המשפט:

"מושכלות יסוד של שלטון החוק הן, כי "משניתן פסק דין חובה לקיימו כלשונו וכרוחו" (דברי הנשיא שמגר בבג"ץ 91/5711 פורז נ' יו"ר הכנסת, פ"ד מו(1) 299, 308 (1991)). חובת הציות לפסקי דין וכיבודם נמנים על תנאי היסוד עליהם מושתת משטר חוק במדינה דמוקרטית. חובה זו "עולה מן הדין, והיא ביטוי להכרח להסדיר חייה של חברה לפי נורמות בסיסיות, המאפשרות קיומה של מסגרת מאורגנת בה שולט החוק" (שם). בלא ציות לפסקי דין של בתי המשפט, מתערער עקרון שלטון החוק והמשפט, והסדר החברתי מתפורר. איש הישר בעיניו יעשה, והמרחק בין שלטון המשפט לאנרכיה הוא כחוט השערה."

(השופטת א' פרוקצ'יה בבג"ץ 4805/07 המרכז לפלורליזם יהודי-התנועה ליהדות מתקדמת בישראל נ' משרד החינוך מיום 27.7.08 פסקה 34).

ובהמשך הדברים נאמר:

"אי כיבוד פסק דין של בית משפט על-ידי אזרח הוא גילוי חמור של פגיעה בשלטון החוק. חמור מכך שבעתיים הוא אי כיבודו של פסק דין על ידי רשות מרשויות השלטון. אכן, "החובה לכבד פסק דין של ערכאה מוסמכת, החלה על כל אדם, חלה ביתר שאת על רשויות השלטון" (הנחיה 6.1003 להנחיות היועץ המשפטי לממשלה מיום 15.6.03). הימנעות רשות שלטונית מציות לפסק-דין של ערכאה שיפוטית הינה מן החמורות ומן המדאיגות שבסכנות האורבות לשלטון החוק במדינה דמוקרטית... העיקרון המהותי של שלטון החוק בנוי על התודעה כי השלטון עצמו, ככל אזרח, כפוף לחוק ואינו מורם מעליו. "שלטון החוק במובנו הפורמאלי משמעו, שכל

הגורמים חייבים לפעול על פי החוק, ופעולה בניגוד לחוק צריכה להתקל בסנקציה המאורגנת של החברה" (דברי השופט ברק בבג"ץ 428/86 ברזילי נ' ממשלת ישראל, פ"ד מ(3) 505, 621 (1986). מדינה שבה רשות שלטונית נוטלת את החוק לידיה – ברצותה, מקיימת צו שיפוטי שניתן נגדה, וברצותה מתעלמת ממנו, היא מדינה שנזרעים בה זרעי פורענות ואנרכיה, ומתפתחת בה תרבות מסוכנת של שלטון כוח ושרירות. רשות שלטונית היא נאמן של הציבור...ככזו, היא אמורה לשמש אות ומופת לכיבוד החוק ושלטון החוק. עיני הציבור נשואות לרשויות השלטון ולנושאי המשרה בהן. כיבוד ערכי החוק והמשפט, ופיתוח מסורת של הגנה על ערכי שלטון החוק מושפעים מהתנהגותם. אי קיום הדין, ואי ציות לפסקי דין על ידי רשות שלטונית טומנים בחובם פגיעה ערכית עמוקה לא רק בתשתית הפורמלית של סדרי השלטון והמשטר, אלא גם בליבה של המסורת ותרבות השלטון הראויה, המשמשים דוגמא ומופת להתנהגות הראויה של הפרט בחברה." (שם, השופטת פרוקצ'יה בפסקה 35).

4. סקירה תמציתית של גילויי אי הציות

הפירוט המלא של גילויי אי הציות, השלכותיהם ודרכי ההתנהלות של המדינה ונציגיה מובא בנספח לתזכיר זה. אין בהצגתם של גילויים אלה משום יומרת המיצוי. המקרים לוקטו באדיבותם של האגודה לזכויות האזרח בישראל, עמותת "יש דין" וארגון עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל. לא מן הנמנע הוא שבעת כתיבת תזכיר זה מתרחשים גילויי אי ציות נוספים, שלא יוזכרו בו. בפרק זה יובאו הדברים בתמציתם בלבד, בתוספת תגובות ואמירות של בית המשפט נוכח התנהלותה של הממשלה.

א. אי ציות לפסיקת בית המשפט הגבוה לצדק

1) בג"ץ 11163/03 ועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל נ' ראש ממשלת ישראל

העתירה הוגשה ביום 5.5.98 נגד החלטות הממשלה לסווג איזורי עדיפות לאומית, שבמסגרתם מוענקות הטבות בתחומים שונים ובהם תחום החינוך. לאחר חמש שנים הוגשה ביום 22.12.03 עתירה מתוקנת לאור

החלטת ממשלה חדשה. פסק הדין של בג"ץ ניתן בהרכב של שבעה שופטים בתאריך 27.2.2006 ובו נקבע כי דין החלטת הממשלה להבטל משום חוסר סמכות וכן משום שהחלטה אינה מתיישבת עם עקרון השוויון, שכן תוצאותיה מביאות להפליה פסולה של בני המגזר הערבי במימוש זכותם לחינוך. בשל מורכבות ההחלטה השעה בית המשפט את מועד הבטלות לשנה עד לתאריך 27.2.2007. לפי בקשת המדינה ניתנו אורכות נוספת למילוי אחר פסק הדין, כשהארכה האחרונה נתנה עד ליום 1.9.09. (שנתיים לאחר המועד המקורי שקבע בית המשפט לביצוע).

המועד האמור חלף, ועד ליום כתיבת תזכיר זה טרם יושם פסק הדין כלשונו וכרוחו. לעומת זאת פעלה המדינה באמצעות חקיקה (חוק ההתייעלות הכלכלית (תיקוני חקיקה ליישום התכנית הכלכלית לשנים 2009-2010) מיום 23.7.09 ובהחלטת הממשלה מס' 1060 מיום 13.12.09) ועקפה את חובתה לקיים את פסק הדין על העקרונות שנקבעו בו, בתתה תוקף עד לתחילת שנת 2013 להחלטת הממשלה, שבית המשפט קבע את בטלותה. וכך, גם היום – שלוש שנים מאז המועד המקורי, שקבע בית המשפט לביצוע, וכארבעה חדשים מתום הארכה האחרונה - נמשכת בפועל הפלייתם של בני המגזר הערבי, בניגוד לאמור בפסק הדין, וחלוקת ההטבות מתנהלת לפי מתכונת העבר, שבית המשפט קבע כי היא מפלה ופוגעת בשוויון (ראו פירוט בנספח לתזכיר).

ביום 25.6.08 הגישו העותרים בקשה לפי פקודת בזיון בית המשפט על אי כיבוד פסק הדין במועד שנקבע. בהחלטתו מיום 23.11.08 אמר בית המשפט הגבוה לצדק את הדברים הבאים:

”לאחר שמיעת הטענות וההבהרות לא נותר לנו אלא לציין כי העניין שלפנינו הוא ביטוי חמור לחרות שנוטלים לעצמם המשיבים שלא לקיים את פסק דינו של בית משפט זה. במידה מסוימת התחשבנו בבקשות המשיבים למתן שהות כדי להיערך לביצוע פסק הדין; אולם המשיבים, שהיה עליהם ליישם את ההכרעה שנתקבלה בבית המשפט, נהגו בה כהמלצה אשר תכובד לפי סדרי העדיפויות שלהם ובמועד שייקבע על ידם.... עם זאת מתקשים אנו לראות בנסיבות הענין מדוע לא הובאה בגדר הכנת התקציב מאז פסק דינו ב-27.2.06 החובה לקיים את פסק הדין” (פסקה 5).

והוסיף בית המשפט כי :

"באת-כוח המדינה הודיעה לנו כי בוטלו אזורי העדיפות הלאומית, וכי מעתה מחולקים התקציבים הרלוונטיים על-פי קריטריונים שיותאמו בהדרגה לפסק הדין. אולם, ההצהרה על ביטול מפת אזור עדיפות לאומית אינה מקיימת את פסק הדין כל עוד חלוקת ההטבות מתנהלת על-פי מתכונת העבר, אשר נקבע בפסק דיננו כי היא מפלה ופוגעת בשוויון. מבחן היישום הוא בהימנעות המדינה מחלוקת הטבות באופן המפלה לרעה את היישובים הערביים בישראל ואינו בהצהרה פורמלית, אשר לעת הזו הביטוי המעשי שלה בשטח הוא מוגבל." (פסקה 6)

ועוד אמר בית המשפט :

"דחיית המועד ליישום פסק הדין והנהגתם המלאה של הקריטריונים החלופיים, עד לשנת הלימודים תשע"ב נראית לנו מנוגדת לחובתה של המדינה לפעול באופן הולם ליישום פסק הדין. בדיונים הקודמים שקיימנו עקב בקשת הדחייה של המדינה התחשבנו בקושי התקציבי הכרוך ביישום מלא של פסק הדין ובצורך להמשיך בשנות הלימודים השוטפות ביישובים שהסתמכו על ההטבות שהובטחו להם. אולם, הקושי אינו יכול להצדיק דחייה כה משמעותית נוספת ביישום פסק הדין. בסופו של יום מן הראוי לזכור כי עסקינן בחובה לקיים פסק דין, שהיא חובה בלתי מעורערת הנדרשת לקיום הסדר התקין ולהבטחת שלטון החוק בשיטת המשטר שלנו. קשה לקבל כי לא הייתה למדינה אפשרות לביצוע במועד שנקצב, אך בוודאי שלא ניתן לקבל טענה כי אין באפשרותה לקיים את פסק הדין במלואו אלא בתום תקופה של למעלה מחמש שנים מאז שניתן. בהקשר זה מן הראוי לזכור עוד, כי החובה ליישם את פסק הדין אינה חובה המוטלת על משרד החינוך בלבד, כאילו היה אישיות משפטית נפרדת ואוטונומית, אלא מדובר בחובה המוטלת על המדינה בכללותה.... מכל מקום, העדר אפשרות לפריצת מסגרת

התקציב ודאי שאינו יכול לשמש כהצדקה לאי-יישום פסק

דינו של בית משפט זה. " (פסקה 7)

כאמור לעיל עד היום לא מומש פסק הדין, ועל אף הדברים הברורים שאמר בית המשפט עשתה המדינה דין לעצמה, נטלה לעצמה את הארכה, שבית המשפט סרב לתת לה, ונתנה תוקף עד לשנת 2013 להסדר המפלה, שנפסל בידי בית המשפט. במצב דברים זה נראה שבקשה נוספת על פי פקודת בזיון בית המשפט לא תאחר לבוא.

2) בג"ץ 5185/01 מינהל קהילתי לפיתוח בית חנינא ואח' נ' עיריית ירושלים ומשרד החינוך

בעקבות עתירה שהוגשה בגין מחסור חמור בכתות לימוד בכל שכבות הגיל בירושלים המזרחית הורה בית המשפט הגבוה לצדק ביום 28.8.01 למדינה ולעיריית ירושלים לקיים את חובותיהם לפי חוק חינוך חובה ולבנות 245 כיתות לימוד בירושלים המזרחית. המדינה הצהירה בפני בית המשפט הגבוה לצדק שהיא מאמצת תכנית רב שנתית, שבגדרה תבנה 245 כיתות לימוד חדשות בתוך ארבע שנים והסכימה שהתחייבות זו תעוגן בפסק הדין.

בהחלטת בית המשפט מיום 16.11.05 (ארבע שנים מאז ההחלטה המקורית) ולאחר שהעותרים הגישו בקשה לפי פקודת בזיון בית המשפט, קבע בית המשפט כי הרשויות לא עמדו בהתחייבויותיהן וכי בעיית העדר כיתות הלימוד הלכה והחריפה מאז פסק הדין הקודם. ביום 1.3.07 הודיעה המדינה לבג"ץ על אישור תכנית מיוחדת לתקצוב בניית 400 כיתות חדשות בירושלים המזרחית עד לסוף שנת 2011 תוך התחייבות להקצות לצורך כך 400 מליון שקלים. בהחלטה מיום 17.10.2007 (שש שנים מאז ההחלטה הראשונה) אמר בית המשפט:

"בדין היום ניכר כי בחודשים האחרונים סוף סוף יש ניסיון להתמודד ברצינות עם הבעיה הקשה"

ובהחלטה מיום 1.7.09 (שמונה שנים מאז ההחלטה הראשונה) קבע בית המשפט כי:

"אין חולק כי מדובר בחובה המוטלת על הרשויות – משרד החינוך ועיריית ירושלים בשיתוף האוצר ליתן מוסדות חינוך לילדי ירושלים המזרחית".

והוסיף:

"בתקופה שחלפה מאז הודעת העדכון שהוגשה לנו ממרץ 2007 ננקטו צעדים חשובים לקידום פתרון הבעיה, אך הם עדיין מעטים וראשוניים אל מול הצרכים הקיימים".

בית המשפט החליט להמשיך לעקוב אחר ביצוע התכנית לפתיחת 400 כתות לימוד עד לינואר 2010.

לפי דו"ח מחודש ספטמבר 2009 של עמותת "עיר עמים" (אחת מהעותרים) והאגודה לזכויות האזרח - יישום פסק הדין מתמהמה ובמהלך שמונה השנים מאז החלטת בית המשפט הגבוה לצדק נבנו 257 כיתות בלבד, שהן כ-40% מההתחייבות שנתנו משרד החינוך ועיריית ירושלים בפני בית המשפט. נראה שהמדינה לא תעמוד בהתחייבותה לבנות 400 כתות לימוד עד סוף שנת 2011 וברור שהיא נמצאת במצב מובהק של הפרה צפויה.

ההשלכות על מערכת החינוך במזרח ירושלים הן הרות אסון. נכון לשנת הלימודים הנוכחית נמנעת בפועל מאלפי תלמידים ערבים בירושלים המזרחית בגילאי חינוך חובה גישה לחינוך ציבורי חינם, שהם זכאים לו לפי החוק. לפי הדו"ח הנזכר, פחות ממחצית מהתלמידים הפלסטינים בירושלים המזרחית (שהם כ-40,745 מתוך 90,000 תלמידים בקירוב) לומדים במערכת החינוך העירונית וכארבעים אלף התלמידים האחרים נאלצים ללמוד בבתי ספר פרטיים או בבתי ספר מוכרים בלתי רשמיים או במוסדות הווקף, משום שלא נמצא להם מקום במערכת החינוך העירונית. בהערכה זהירה כ-5,500 תלמידים אינם רשומים באף מסגרת חינוכית ציבורית או פרטית (ראה בנספח להלן). למותר להכביר מלים על המשמעות ההרסנית שיש למחדל האמור על אוכלוסיית ירושלים וספק אם המעוות יוכל לתקון.

3) בג"ץ 7562/09 פאטמה אבו סבילה (עלי) ואח' נ' משרד החינוך ואח'

בעניין הנ"ל הוגשה בחודש ספטמבר 2009 עתירה נגד משרד החינוך בעניין הפרת התחייבות לבנות בית ספר תיכון באזור הכפר אבו תלול שבנגב עד לתאריך 1.9.09. את ההתחייבות נתנה שרת החינוך והתרבות פרופ' יולי תמיר בתאריך 23.11.06 בפני בית המשפט הגבוה לצדק במסגרת עתירה שהוגשה בשנת 2005 (בג"ץ 2848/05). למרות ההתחייבות שניתנה והשנים שחלפו מאז לא נבנה ולא נפתח עד היום בית ספר תיכון באזור הכפר אבו תלול.

השלכות מחדל זה על תלמידי האזור קשות וחמורות. בעתירה האמורה נאמר, בין השאר, שיותר מ-50% מכלל התלמידות והתלמידים שלומדים באזור אבו תלול נושרים מבית הספר בשלב המעבר מכתות ט' ל'י ואחוז הנשירה בגיל תיכון מגיע לכ-77% מכלל התלמידים בגיל זה, כשמרבית הנושרות הן בנות (ראה פירוט בנספח). הדיון בעתירה זו קבוע לתאריך 1.3.10.

4) בג"ץ 1748/06 סאמי אסמאעיל זאמל קיסיה, ראש עיריית דאהריה ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח'

ביום 14.12.06 קיבל בית המשפט הגבוה לצדק את עתירות העותרים בשלש עתירות וחייב את המשיבים לפרק תוך ששה חדשים את מעקה הבטון שבנו המשיבים בדרום הר חברון, בין היישובים כרמל לטנא. פסק הדין לא בוצע ובחודש יוני 2007 הגישו העותרים בקשות לפי פקודת ביזיון בית המשפט בשל אי ביצועם של פסקי הדין.

לאחר דיון בבקשה, חייב בית המשפט את המשיבים להסיר את הגדר נשואת העתירות בתוך 14 ימים, חייבם בהוצאות בסכום כולל של 30,000 ש"ח וכך אמר בהחלטתו:

" המדינה נצטוותה להסיר את המכשול בתוך שישה חודשים מיום מתן פסק הדין. פרק הזמן שניתן לביצוע הצו נועד לאפשר למדינה להיערך לחלופה מתאימה ברוח העקרונות שנקבעו בפסק הדין. בית המשפט הורה למשיבים להסיר את המכשול ונמנע מלקבוע את החלופה ההולמת כדי שהמשיבים יוכלו להפעיל את שיקול דעתם לבחירת מכשול חדש הפוגע במידה פחותה יותר בתושבים המקומיים. הנה התברר, כי המדינה המתינה משך כל

תקופת הזמן שניתנה לה, נמנעה מלהסיר את המכשול ואף בחנה חלופה המבוססת על המכשול הקיים. מחילופי ההתכתבויות בין הצדדים ומן הטענות שנשמעו בפנינו, עולה כי באי-כוח המדינה ידעו שהעותרים אינם משלימים עם הניסיון לשנות את אופיו של המכשול הקיים ואף יש בדעתם לפנות בהליכים של בזיון בית המשפט. אף על פי כן, הוגשה לנו מטעם המדינה בקשה לדחיית הביצוע של פסק הדין רק בתום התקופה של שישה חודשים שניתנו למדינה כדי שהמכשול יוסר. המדינה בחרה שלא למלא אחר צו בית המשפט ולבוא לפנינו לאחר תום התקופה בבקשה שמשמעותה שינוי פסק הדין. אין להשלים עם התנהגות זו. אנו מורים אפוא למדינה להסיר את המכשול, כפי שנצטוותה בפסק דינו של בית-משפט זה".

5) בג"ץ 4542/02 עמותת "קו לעובד" ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'

בצו מוחלט מיום 30.3.06 קבע בית המשפט הגבוה לצדק כי שר הפנים אינו רשאי להתנות את רשיון העבודה בישראל שניתן לעובדים זרים בהסדר כבילה למעסיק ספציפי, בהיותו פוגע בזכויות האדם לכבוד ולחירות. כמסקנה הנגזרת מכך הורה בית המשפט למדינה לגבש תוך חצי שנה הסדר העסקה חדש – מאוזן ומידתי- ביחס לעובדים זרים בענפי החקלאות, הסייעוד והתעשייה, אשר לא ייסד עצמו על כבילת מהגרי עבודה למעסיקיהם ויימנע מכריכת פעולת ההתפטרות בסנקציה כלשהי ובכלל זה אבדן המעמד בישראל.

פסק הדין לא קוים במועדו ורק משפג המועד ביקשה המדינה אורכה ליישומו ומועד היישום נקבע ליום 31.3.07. ביולי 2008, למעלה משנתיים לאחר מתן פסק הדין ומשלא הוחלו הסדרים חדשים והכבילה על מכונה עמדה, הגישו העותרים בקשה לצו בגין בזיון בית המשפט. ביום 24.11.2008 קבע בית המשפט בהחלטתו כי:

"המסקנה המתבקשת ממצב זה היא זו עליה כבר הצבענו, לאמור, חרף חלוף השנים טרם מילאו המשיבים אחר פסק דינו של בית משפט זה, ונדמה כי מיותר להדגיש את חומרתו של עניין זה, ובעיקר את המסר שהוא משגר לבעלי דין ש"ייחוסם" פחות מזה של המשיבים. אנו רואים בחומרה מחדל זה עמו לא

נוכל להשלים, במיוחד נוכח טענתם של העותרים כי הסדרי הכבילה מוסיפים להתקיים, ועובדים זרים מוכרזים כשוהים בלתי חוקיים ונכלאים רק משום שהחליטו לעזוב את מעסיקם" (פסקה 7).

ביום 24.9.09 התקיים דיון שני בבקשת בזיון בית המשפט, שהגישו הארגונים בגין אי קיומו של פסק הדין. המדינה בטיעונה שינתה את טעמה בדבר מחויבותה לפי פסק הדין והציגה הסדר חדש שונה מזה שלו הייתה מחויבת על פי החלטת הבג"ץ. ועל כך אמר בית המשפט:

"... למשיבים לא אצה הדרך ליישומו של אותו צו. לאורך תקופה ממושכת – במה שאין לכנותו אלא עשיית דין עצמית שעמה אין להשלים, הם נמנעו מלגבש ולהטמיע כדבעי הסדרים חלופיים וחמור מכך – היו בהם שהתקשו להפנים את השינוי המתחייב. בנסיבות אלו הוגשה במחצית 2008 בקשתם של העותרים למצוא את המשיבים אשמים בביזוי ההכרעה השיפוטית." (פסקה 2)

והוסיף בית המשפט ואמר:

"צא ולמד, כי הסדרי ההעסקה שהכוונה ליישם נדמתה לעובדה מוגמרת, לא זו בלבד שלא יושמו כל צורכם אלא שאפשר שיש עתה מי שמבקש לבחון מחדש את הצידוק שבהם. לא זו הייתה העמדה העקבית שהציגה המדינה בפניו של בית משפט זה, ועם כך מתקשה אני להשלים. כי מהו הדבר, אם לא השחתת זמנו של בית המשפט, שאת הישיבות שהתקיימו בבקשה זו הקדיש בפרט לטיעונים בנושא שיטות ההעסקה החדשות? ולא זו אף זו, הרי כפי שצינתי אותם הסדרים שימשו יסוד מוסד בהחלטה הקודמת שיצאה תחת ידינו, ובה ניתן ביטוי למסקנה כי על אף מחדלם לפתור את סוגיית הכבילה, לא ישבו המשיבים בחיבוק ידיים, בפועלם ליישומם של אותם הסדרים... כל שנוכל הוא להטעים באוזני המשיבים את מורת רוחנו הניכרת מהתנהלות זו, שהדעת מתקשה לקבל ואין היא מאפיינת דרך כלל את התדיינות המדינה בפני בית המשפט הגבוה לצדק." (פסקה 6)

בסופו של דבר קבע בית המשפט הגבוה לצדק כי העתירה והבקשה לפקודת בזיון בית משפט שבגדרה הגיעה לקץ דרכה. בית המשפט מונה במפורש את החסרונות הרבים של ההסדר הקיים ומציין כי אין בו יישום של הסדרי ההעסקה, שהמדינה התחייבה בפני הבג"ץ ליישם במקצועות ההעסקה השונים, אך נוכח מורכבות הבעיה מביע בית המשפט תקוותו כי הנוהל החדש, שאימץ משרד הפנים, "יניב תוצאות שונות מאלו שהובילו להגשתה של העתירה לפני כשבע שנים, ובכך יענו על עיקרי המתחייב מפסק הדין שניתן בעתירה". בית המשפט פסק הוצאת בסך 10,000 ₪ לטובת העותרים. נראה שאין לפרש את התוצאה אלא בכך שנוכח בזיון זה של בית המשפט שנמשך כבר ארבע שנים וחלוף שבע שנים מאז שהוגשה העתירה – קצרה ידו של בית המשפט מהושיע והוא משך ידו מהעניין.

6) בג"ץ 8414/05 אחמד עיסא עבדאללה יאסין נ' ממשלת ישראל

ביום 1.2.06 קיים בית המשפט הגבוה לצדק דיון בעתירה בעניין אי חוקיות תוואי גדר הביטחון באזור הכפר בילעין ובתום הדיון הוציא צו על תנאי כמבוקש בעתירה. בית המשפט לא ראה לנכון לתת צו ביניים בעתירה נוכח הודעת המדינה, שנרשמה בפני בית המשפט, לפיה יובטח מעבר חופשי של התושבים לאדמותיהם בקטע הצפוני של התוואי עד להכרעה בעתירה לגופה. על אף התחייבותה ותוך הפרה של ההתחייבות, בנתה המדינה שער במקום ואף הגבילה בפועל באופן משמעותי את המעבר החופשי של תושבי בילעין לאדמותיהם. ביום 8.5.07 ביקשה המדינה מבית המשפט לאפשר לה להגביל את שעות הפעילות של השער, וזאת מטעמי בטחון. על כך אמר בית המשפט הגבוה לצדק בהחלטתו מיום 12.6.07:

"ייאמר תחילה, כי המצב שבו המשיבים אינם מקיימים את החלטת בית המשפט, המעגנת את הסכמתם אשר ניתנה בפניו, הינו בלתי ראוי... מצב שבו המשיבים עושים דין לעצמם ומפרים את החלטת בית המשפט, בה נכתב בבירור כי "לא ייבנה שער... וכי "שטח זה יישאר פתוח למעבר חפשי" הינו חמור. חמורה אף יותר העובדה כי על אף השינויים שהנהיגו המשיבים בזמני המעבר בשער שנבנה, בניגוד להחלטת בית המשפט, לא מצאו הם לנכון לעדכן את בית

המשפט בעניין זה, ואף הגישו ביום 8.5.07 בקשה לשינוי תנאי המעבר בשער בה לא צוין דבר מכל האמור לעיל".
חרף זאת התיר בית המשפט לצבא לסגור את השער בשעות הלילה בלבד ולהשאירו פתוח במשך שעות היום (06.00-20.00).

ביום 4.9.07 קיבל בית המשפט את העתירה, פסל את התוואי המוצע והורה למדינה לשקול מחדש, בתוך זמן סביר, חלופה לתוואי גדר הביטחון באדמת בילעין, המפחיתה מן הפגיעה בתושבי בילעין.
לאחר כשמונה חדשים, משלא מומש פסק הדין הגישו העותרים בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט.

ביום 3.8.08, כשנה לאחר החלטת בית המשפט שלא קוימה, נדונה בבית המשפט הגבוה לצדק הבקשה לצו לפי פקודת ביזיון בית המשפט. במהלך הדיון קבע בית המשפט כי התוואי החדש, אשר פורסם על ידי המדינה, אינו עומד באמות המידה שנקבעו בפסק הדין. בית המשפט נתן למדינה ארכה בת 45 ימים לגבש תוואי חדש אשר יקיים את ההנחיות המפורטות בפסק הדין. ביום 16.9.08 הציגה המדינה לבית המשפט את שינוי תוואי הגדר, שלגביו קבע שוב בית המשפט בהחלטה מיום 15.12.08 כי:
"התוואי שנבחר בסופם של דברים אינו תואם את אמות המידה אשר נקבעו בפסק הדין"...

וכי החלופה "אינה מפחיתה מן הפגיעה בתושבים המקומיים". בית המשפט הורה למדינה לקיים את הוראות פסק הדין "ללא השתהות נוספת" והטיל על המדינה הוצאות בסכום של 10,000 ש"ח.

התוואי החדש פורסם רק בחודש אפריל 2009 כחצי שנה מאז שהורה בית המשפט למדינה לקיים את הוראות פסק הדין "ללא השתהות נוספת" וכלמעלה משנה וחצי מאז פסק דינו של בית המשפט. התנגדויות שהגישו העותרים נדחו עד חודש אוגוסט, מאז לא החלה המדינה בעבודות ובפועל פסק הדין אינו מקוים: עד לכתובת תזכיר זה התוואי הישן במקומו עומד ומתעוררות בעיות יומיומיות על רקע סירוב הצבא להתיר לתושבי בילעין מעבר חופשי לאדמותיהם, בניגוד להתחייבות שניתנה בפני בית המשפט.

7) בג"ץ 2732/05 ראש מועצת עיריית עזון נ' ממשלת ישראל

ביום 15.6.06 נתן בית המשפט הגבוה לצדק פסק דין בו קבע את אי חוקיותו, ובהתאם לכך את בטלותו של תוואי הגדר באזור עזון, תוך העלאת ביקורת חריפה נגד המדינה, אשר הציגה לפני בית המשפט מידע חלקי ובלתי מבוסס בעת הדיון בעתירה. על אף פסק הדין ורק לאחר שהוגשה בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט הודיעו המשיבים בתאריך 24.9.09, כלומר שלוש שנים אחרי פסק הדין, כי הוקם תוואי הגדר החדש באזור נשוא העתירה וכי פורק התוואי הבלתי חוקי. לאור הודעת המדינה החליט בית המשפט ביום 15.10.09 כי אין עוד צורך לדון בבקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט אולם הוסיף:

”עם זאת, במקרה שלפנינו, עשתה המדינה דין לעצמה ולא החלה ביישומו של פסק הדין אלא לאחר הגשתה של בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט. בפסק דינו מיום 15.6.06 נקבעה אי חוקיותו – ובהתאם לכך בטלותו- של תוואי הגדר נשוא העתירה, תוך העלאת ביקורת חריפה כלפי המדינה, אשר הציגה לפני בית המשפט מידע חלקי ובלתי מבוסס בעת הדיון בעתירה. לא די בכך, והנה חלפו למעלה משלוש שנים מאז מתן פסק-הדין ועד למימושו בפועל על ידי המדינה – בעקבות הגשתה של בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט.

אין להשלים עם התנהגות מעין זו. פסקי דינו של בית משפט זה אינם בגדר המלצות וחובה על המדינה לכבדם ולקיימם במהירות וביעילות הדרושים לפי נסיבות העניין.”

על המדינה הוטלו הוצאות בסך 20,000 ₪.

לפי דיווחו של עו"ד ספרד – ב"כ העותרים- המדינה אמנם הודיעה שהיא פרקה את הגדר, אבל שאין בכונתה לעקור את כביש הפטרול ולהחזיר את המצב לקדמותו בשל מחסור במשאבים. בחודש דצמבר 2009 הודיע עו"ד ספרד לפרקליטות שבכוונתו להגיש לבית המשפט בקשה נוספת לפי פקודת בזיון בית המשפט. בתגובה ניתנה לו התחייבות שבמהלך המחצית הראשונה של שנת 2010 יוחזר המצב לקדמותו, לרבות עקירת הכביש שנסלל ויסודות הבטון המונעים עד היום מעבר כלי רכב. יתכן, איפוא, שצפויה בקשה נוספת לביזיון בית המשפט בשל אי ציות אם לא תקוים ההבטחה זו במועדה.

8) בג"ץ 1067/08 עמותת "נוער כהלכה" ויואב ללום נ' משרד החינוך,
המועצה המקומית עמנואל ומרכז החינוך העצמאי

ביום 6.8.09 פסק בית המשפט כי ההפרדה של תלמידות המגזר החרדי (החסידי) מעמיתותיהן הספרדיות בבית ספר בית יעקב בעמנואל היא אפליה עדתית פסולה, הפוגעת בזכות התלמידות הספרדיות לשוויון וכי משרד החינוך חרג מסמכותו שעה שנמנע מלהפעיל את האמצעים העומדים לרשותו לצורך מניעת האפליה האמורה. בהתאם לפסיקתו הוציא בית המשפט צווים מוחלטים נגד המשיבים והורה להם להסיר כל סממן של תופעת האפליה בבית הספר. בית המשפט הורה למשרד החינוך "לנקוט את כל האמצעים החוקיים לתיקון המצב, לרבות שלילת רשיונו של בית הספר ועצירת תקצובו" וכן "לנקוט באמצעים אפקטיביים וחד-משמעיים למיגור האפליה והחזרתו של המוסד לתלם האיזון החוקתי".

נכון להיום - פסק דינו של בית המשפט הגבוה לצדק אינו מקוים, מצב שאילץ חלק מההורים הספרדיים להעביר את בנותיהם לבית ספר חדש, שנפתח לבנות הספרדיות. תלמידות אחרות יושבות בביתן בטלות מלימוד. נוכח הסחבת בתיקון המעוות וחוסר האונים שהפגין משרד החינוך מול ההפרה המתמשכת עד היום והתעלמותו מפניות חוזרות ונשנות של העותרים בבקשה לקיים את פסיקת בית המשפט, הגישו העותרים ביום 3.12.09 בקשה לפי סעיף 6 לפקודת בזיון בית המשפט נגד המשיבים בטענה שההפליה עודנה נמשכת ופסק הדין איננו מקוים. משרד החינוך עדיין בוחן את דרכי הפעולה המתבקשות ועדיין יושבות תלמידות בביתן בטלות מלימוד.

9) בג"ץ 8397/06 עו"ד ווסר אדוארדו נ' שר הבטחון

ביום 29.5.2007 נתן בית המשפט הגבוה לצדק צו מוחלט, המורה למשיבים למגן תוך ששה חדשים את כל כיתות האם בבתי הספר בשדרות וביתר יישובי "עוטף עזה" במיגון מלא, בהבדל משיטת המרחבים המוגנים, שבית המשפט מצא כי אינה סבירה. בעקבות בקשת המדינה, שהוגשה שבועיים לפני המועד להשלמת המיגון, ניתנה ארכה להשלמתו עד לתאריכים

שהשתרעו על פני שנת 2008 ועד לתאריך 1.9.09 (למעט שני בתי ספר שמועד סיום העבודות לגביהם נקבע ל-1.8.10). שנת 2008 ו-2009 חלפו להק ונכון להיום המיגון טרם הושלם במלואו.

ב. אי כיבוד הלכות של בתי המשפט לעניינים מינהליים

תופעה, שיש לתת עליה את הדעת, בהקשר לחובת הציות להחלטות בתי המשפט היא מה שנחזה כמדיניות משרד הפנים לעניין הלכות של בתי המשפט לעניינים מינהליים. הניסיון מלמד כי בעוד שמשרד הפנים רואה עצמו מחויב, בדרך כלל, לפסיקת בית המשפט העליון (פסיקת בג"ץ ופסיקה של בית המשפט העליון בשבתו כערכאת ערעור), הרי שהוא מקל ראש בפסיקת בתי המשפט לעניינים מינהליים ואינו רואה עצמו מחויב להלכות שנקבעו בהם. הלכות של בתי המשפט לעניינים מינהליים, שניתנו בעניין מדיניותו של משרד הפנים, מכובדות אך ורק לגבי המתדיינים בתיק שבו ניתן פסק הדין. משרד הפנים אינו מוצא לנכון להתאים את מדיניותו לעקרונות ולערכים שעמדו בבסיס פסק הדין. יתרה מזו, משרד הפנים אינו מערער במקרים רבים על פסקי דין, שקבעו הלכות בעניין מדיניותו והחלטותיו, וממשיך לנהוג על פי המדיניות שבית המשפט גילה דעתו עליה שאינה חוקית או ראויה. התעלמות זו של משרד הפנים מקביעות משפטיות עקרוניות בפסיקת בתי המשפט לעניינים מינהליים מעקרת אפשרות למגר תופעות של התנהלות שלא כדין. להלן מספר דוגמאות:

1) עת"ם (ירושלים) 530/07 האגודה לזכויות האזרח בישראל ואח' נ' משרד הפנים.

המדובר בעתירה בעניין חוק חופש המידע. הסעדים המבוקשים היו זכות העיון בנהלים ובהוראות המשיב בכל הנושאים הקשורים למינהל האוכלוסין ודרישה לפרסומם.

פסק הדין בעתירה ניתן ביום 5.12.2007 מפי סגנית הנשיאה י" צור ובו סקירה של מחדליו ארוכי השנים של משרד הפנים לעניין חובותיו על פי דין

לפרסם את נהליו, לרבות אי קיום הבטחותיו בפני בתי המשפט בעתירות שונות וכן ביקורת על התנהלות הפרקליטות בעתירה. בהחלטתה קבעה השופטת צור את הדברים הבאים:

"די לעיין ב"היסטוריה" ארוכת השנים של אי פרסום הנהלים וההנחיות מצד המשיב כדי להבין את חומרת המצב" (פסקה 19).
וכן:

"תיאור המצב העובדתי מעלה בבירור כי מזה שנים נוהג המשיב בניגוד לדין ולפסיקה בכך שאינו דואג לפרסום הנהלים וההנחיות שעל פיהם הוא מפעיל את מכלול סמכויותיו. בתי המשפט חזרו וקבעו כי מאז חוקק סעיף 6 לחוק חופש המידע, הרשות הציבורית חייבת להעמיד את הנחיותיה לעיון הציבור ולפרסמן. בכך ביקש המחוקק להביא לידיעת הציבור את ההנחיות המנהליות שלפיהן פועלת הרשות הציבורית כדי שלא תהיינה בגדר "תורת הנסתר". בענייננו, המשיב לא פרסם כראוי נהלים והנחיות שעל פיהם הוא פועל. חלקם לא פורסמו כלל, חלקם פורסמו באופן שהחסר בהן עולה על מה שפורסם עד כדי כך שלא ניתן לכנותו "פרסום" במובנו של החוק והפסיקה. עדכונים בנהלים לא פורסמו, וגם מקום שהיה פרסום הוא לא נעשה בדרך שהגיעה אל ציבור הנזקקים הרלבנטי לאותו נוהל ולעיתים אף לא ללשכות מנהל האוכלוסין של המשיב עצמו, האמורות לפעול וליישם את הנוהל המעודכן... (פסקה 34).
על התנהלות המשיב והפרקליטות בעתירה ובקשתם לקבל דחייה נוספת לפרסום הנהלים העירה השופטת:

"המשיב ראה חירות לעצמו לא להגיש כתב תשובה ולמעשה העמיד את בית המשפט בפני עובדה מוגמרת" (פסקה 11)
ועל בקשת הפרקליטות בשם המשיב לדחייה נוספת של חצי שנה לפרסום ההנחיות אמרה השופטת:

"בקשה זו יש לדחות... התחייבויות כלליות ברוח זו לפרסום הנהלים "בזמן הקרוב" חזרו וניתנו במהלך השנים ולא קוימו עד היום...בנסיבות אלה אין כל הצדקה להמתין זמן נוסף." (פסקה 36).
ועוד הוסיפה השופטת כי נהלים רבים שנזכרו בעתירה לא היו מוכרים לה
וכי:

”רק עתה מסתבר שחלקם לא הוצגו בבית המשפט, גם לא על ידי הפרקליטות, שככל הנראה אף היא אינה מודעת תמיד לנהלים הרלבנטיים לאותה עתירה” (פסקה 22).

בית המשפט הורה למשרד הפנים לפרסם בתוך 30 ימים את נהלי מינהל האוכלוסין באתר האינטרנט של משרד הפנים ובלשכות מינהל האוכלוסין, ולעדכן את הפרסום עם עדכונים של הנהלים. בית המשפט הדגיש, כי כל הוראת מדיניות חייבת בפרסום, יהיו שמה ומתכונתה אשר יהיו. פסק הדין של בית המשפט המחוזי ניתן כאמור לפני שנתיים. משרד הפנים פירסם מאז את מרבית נהליו, ואולם נהלים רבים ויסודיים – ובהם הוראות ביצוע של הפקידות הבכירה – טרם פורסמו. בעקבות בקשה לפי פקודת בזיון בית המשפט, פירסם משרד הפנים עוד שורה של נהלים, אך לא את כולם. עם פרישתה מהשיפוט – מחקה השופטת צור את הבקשה תוך שמירת הזכות לעותרים לחדשה אם המשך מגעיהם עם משרד הפנים לא יעלו יפה.

[2\) עת”ם \(ירושלים\) 139/07 כהן נ’ שר הפנים.](#)

פסק הדין בעתירה ניתן ביום 25.7.2007 מפי סגנית הנשיאה השופטת י’ צור. בית המשפט דחה את עמדת משרד הפנים, שסרב להסדיר את מעמדה של בת זוג זרה, הידועה בציבור של אזרח ישראלי, משום שבן הזוג פרוד מזוגתו הישראלית, אך אינו גרוש ממנה. בפסק דין עקרוני קבע בית המשפט, כי אם יש ראיות לפרידה בין הגבר לבין אשתו בנפרד, ולייחודיות ולבלעדיות הקשר בינו לבין זוגתו הידועה בציבור, לא דבק בקשר החדש כל פסול, ועל משרד הפנים להסדיר את מעמדה של בת הזוג ללא קשר לשאלת התקדמותם או סיומם של הליכי גירושין. בית המשפט קבע, כי הסדרת המעמד בנסיבות אלה צריכה להיעשות בידי פקידי המשרד ולא כעניין חריג בהיבט הומניטרי.

”שאלת הפרידה, כנותה ואמיתותה, אינה עניין לוועדה הבינמשרדית לעניינים הומניטריים ואין הצדקה לראות במצב דברים של פרידה

דה פקטו כעניין חריג הומניטרי, המצדיק הליכה בדרך השמורה למקרים הומניטריים של ממש" (פסקה 61).

לפיכך, קבע בית המשפט, אין להכביד על בני הזוג ולהאריך את הטיפול בבקשתם על ידי טיפול בה כעניין חריג והומניטארי. בית המשפט הורה למשרד הפנים לתקן את הנוהל לבני זוג ידועים בציבור על יסוד האמור בפסק הדין, ולחדול מן הדרישה הפורמאלית, שהאזרח הישראלי יהיה "פנוי". משרד הפנים תיקן את הנוהל, וקבע בו שהבקשות במקרים אלה תיבחנה על ידי ראש רשות האוכלוסין (עובדה שבגינה הטיפול בהן עודנו מסורבל וארוך).

לפי דווחי האגודה לזכויות האזרח מוסיף משרד הפנים לדחות בקשות בעילת קיומו של קשר נישואין פורמאלי, ואם הוא מאשרן - הוא עושה זאת, לשיטתו, "לפנים משורת הדין".

[עת"ם \(תל-אביב\) 2887/05 אלקסייב נ' שר הפנים.](#)

פסק הדין בעתירה ניתן ביום 29.1.2007 מפי סגנית הנשיא השופטת מי רובינשטיין. בית המשפט הורה למשרד הפנים לגבש תוך ארבעה חדשים מדיניות לטיפול בעניינם של חסרי אזרחות המצויים בישראל, שתביא בחשבון, בין היתר, כי אין להמתין למעצרו חסר התוחלת של מחוסרי אזרחות בגין שהייה שלא כדין, אלא יש לעודד לפנות למשרד הפנים לצורך בירור עניינם. לפי שחסי האזרחות אינם יכולים לפעול בכוחות עצמם בזירה הבין-לאומית הורה בית המשפט, כי יש להבהיר להם מהו שיתוף הפעולה הנדרש מהם לצורך זה. בית המשפט קבע, כי עד להרחקתו של מחוסר האזרחות מישראל יש לתת לו אשרת ישיבה ועבודה זמנית. על אף על האמור בפסק הדין, הנוהל שגובש אינו מתייחס לאפשרות שמחוסר אזרחות יפנה ללשכת משרד הפנים לצורך הסדרת עניינו, ואין בו הנחיות לפקידים כיצד לנהוג במקרה שמחוסר אזרחות פונה. שלא כאמור בפסק הדין - הנוהל מופנה רק אל גורמי האכיפה, המטפלים במחוסרי אזרחות שנעצרו. זאת ועוד, הנוהל אינו מפרט מהו שיתוף הפעולה הנדרש ממחוסר האזרחות, אלא מטיל עליו לבצע "מאמצים אקטיביים", שטיבם לא הובהר.

4) הרהורים על תפקיד היועץ המשפטי לממשלה לעניין חובת הממשלה לציית לפסקי דין

א. אחריות היועץ המשפטי לממשלה לפי הנחיה 1.0000 להנחיות היועץ המשפטי לממשלה תפקידו העיקריים של היועץ המשפטי לממשלה הם עמידה בראש התביעה הכללית והנחיית יתר זרועותיה של התביעה הכללית, אחריות לייצוג המדינה בבתי המשפט, לרבות בנושאים אזרחיים ומינהליים, עמידה בראש מערכת הייעוץ המשפטי של הרשות המבצעת, הממשלה וכל משרדה ושלוחותיה. כן מופקד היועץ המשפטי לממשלה על שמירת האינטרס הציבורי בתחום המשפטי.

אחריות היועץ המשפטי לממשלה לדאוג לקיומם של פסקי דין שניתנו נגד המדינה לא הוגדרה במפורש בהנחיותיו, אך היא טבועה במכלול תפקידו האמורים. שכן אין לך אינטרס ציבורי מובהק יותר מקיום שלטון החוק והציות לפסקי דין של בתי המשפט ואין לך חובת יעוץ מובהקת יותר מייעוץ והנחייה לממשלה בדבר חובתה הבלתי מעורערת ליישם את מה שמתחייב מפסקי הדין שניתנו נגדה. כיוצא בזה - אין לך אחריות מחוורת יותר המוטלת על מי שמופקד על ייצוג המדינה בפני בתי המשפט מהאחריות לדאוג לכיבוד פסיקתם.

תפקיד היועץ המשפטי לממשלה כ"כלב השמירה של שלטון החוק" הוא לעמוד בפרץ נגד החלטות ומעשים בלתי חוקיים של הממשלה. אי ציות הממשלה לפסקי דין של בית המשפט הוא פגיעה מובהקת בשלטון החוק.

ב. הצורך בהנחיות באשר לאחריות לביצוע חובות עשה של המדינה

בהנחיה 6.1003 להנחיות היועץ המשפטי לממשלה, כפי שעודכנו ביום 16.2.03 נאמר:

"...משחויבה המדינה בפסק דין לשלם סכום פלוני לזוכה, אין התשלום או מועד ביצועו מסורים לשיקול דעתו של המשרד הנוגע בדבר. החובה לכבד פסק דין של ערכאה מוסמכת, החלה על כל אדם, חלה ביתר שאת על רשויות השלטון. ככל שהמדובר בקשיים תקציביים, מחלוקת בין משרדי ממשלה לעניין חלוקה פנימית של סכום החיוב וכדומה, יש לנסות וליישב

סוגיות אלה במהלך התקופה שנקבעה לתשלום, ומכל מקום אין באי יישובן כדי להצדיק כל עיקר הימנעות או דחיית תשלום במועד. התחשבות בין המשרדים יכולה להיעשות גם לאחר התשלום ובלבד שפסקי הדין יקוימו במועדם וצד ג' לא ייפגע ממחלוקת פנימית."

הנחיה זו, הנושאת את הכותרת "הוצאה לפועל של פסקי דין נגד המדינה" עוסקת בחובת הפרקליט לטפל בהוצאה לפועל של חיובים כספיים נגד המדינה.

על פניה נראה שהנחיה זו מתייחסת לחיובים כספיים בלבד, והיא מטילה את אחריות הביצוע על פרקליטות המדינה או פרקליטות המחוז, בהתאם לערכאה הפוסקת.

הנחיה זו אינה מתייחסת כלל לביצוע צווים מסוג עשה, שאינם חיובים כספיים גרידא. לא מצאתי הנחיה מקבילה, העוסקת בביצוע צווי עשה והמטילה אחריות על הפרקליטות לגבי צווים אלה.

כפי שסקירת האירועים מגלה, לא מעטים הם המקרים שבהם נאלצו העותרים לפנות לבית המשפט בבקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט כדי לזרז את הליכי יישום פסקי הדין, וגם זאת לא תמיד בהצלחה, וכדי בזיון וקצף. בראייה של שלטון החוק ברשות המבצעת קשה לתאר מצב מבוזה מזה. הרושם המתקבל מהאירועים הנסקרים הוא, שמקום ששרדי הממשלה נתקלים בקשיים תקציביים, בקושי להפנים ולקבל את הכרעת בית המשפט ובצורך המטריד לדון באלטרנטיבות להסדרים שבית המשפט בחן ושלל - לא אצה להם הדרך ליישום הצווים. במה שנראה כעשיית דין עצמית פועלים הממשלה ומשרדיה כאילו חובתם לבצע את פסק הדין היא אופציונלית וכאילו מועד הביצוע של פסק הדין מסור לשיקול דעתם. במקרה הטוב - הגישו נציגי המדינה בקשות להארכת מועד הביצוע, פעמים רק בחלוף אותו מועד, פעמים בקשות חוזרות ונשנות ופעמים לתקופות שבית המשפט מצא לנכון לנזוף במבקשים על אורכן. במקרים אחרים - משרדי הממשלה התעלמו מפסק הדין, לא דווחו לבית המשפט על אי יישומו ואף לא ביקשו הארכת מועד. קשה ללמוד מה הייתה פעולת נציגי הפרקליטות בעניין זה. אני רוצה להניח שבדרכם חסרת האונים ניסו אלה לעקוב ולדרבן את משרדי הממשלה ליישם את פסקי הדין. אולי סברו שהאחריות למעקב אחר הביצוע מוטלת על היועץ המשפטי של המשרד הנוגע בדבר ואולי ידעו שגם הוא אינו מסוגל לפעול. מכל מקום העובדות

מצביעות על כך שנציגי היועץ המשפטי לממשלה נתנו יד לבקשות אורכה, לבקשות אורכה חוזרות ונשנות ולתקופות שאינן משקפות נחישות כלשהי לקיים את פסקי הדין במועד. במקרים מסוימים עולה אף החשש של מתן גיבוי בייעוץ מצד הפרקליטות להתנהלות המפירה של המדינה. האם דיווחו הפרקליטים ליועץ המשפטי לממשלה על ההפרה הנמשכת של פסקי הדין באותם מקרים? האם ביקשו להביא את העניין לדיון בממשלה לצורך אכיפת החובה לממש את פסק הדין? תמהני.

לאור האמור - הדעת נותנת שיש מקום לייחד הנחייה בהנחיות היועץ המשפטי לממשלה באשר להוצאה לפועל של צווי עשה, הנפסקים נגד המדינה. מן הראוי שהנחיה זו תקבע, כמקבילתה לעניין הוצאה לפועל של חיובים כספיים, את המנגנון בפרקליטות המדינה או המחוז, לפי העניין (אולי בשיתוף עם היועץ המשפטי של המשרד), האחראים למעקב ולהבטחת קיום פסקי הדין במועד שנקבע להם. הנחיה זו ראוי שתפרט את דרכי הפעולה וחובות הדיווח וההתייעצות, החל במתן פסק הדין וכן במקרים של השהייה או קשיים בביצוע או חילוקי דעות באשר לביצוע, וזאת בעוד מועד- כדי לאפשר ליועץ המשפטי לממשלה להתריע בממשלה על אי כיבוד פסק הדין או על ההפרה הצפויה וכדי למנוע מצבים מבזים של בקשות על פי פקודת בזיון בית המשפט נגד המדינה.

ג. סוגיות מתחום האתיקה של הייצוג

סדרת המקרים המפורטת בתזכיר זה מעלה גם מספר סוגיות המשיקות לתחום האתיקה של הייצוג, המחייבות חשיבה, הפקת לקחים ובדק בית.

בראש ובראשונה יש, לדעתי, לתת את הדעת על דרכי ההתנהלות של הייצוג המשפטי בפרשות הנזכרות בתזכיר זה, בעיקר לאור הערות בית המשפט הגבוה לצדק ובתי המשפט המינהליים.

הערות בתי המשפט, בהן חריפות במיוחד, התייחסו אמנם לכל תיק לפי מאפייניו, כל תיק ודרכי ההתנהלות של הייצוג בו. אך מתוך המכלול מסתמנים מכנים משותפים מעוררי שאלות באשר להלימת הייצוג את

הנחיות היועץ המשפטי לממשלה ובאשר לצורך לקבוע את גבולות הנאמנות של פרקליטי המדינה ל"לקוח", שהוא המדינה, במקום של התנגשות בין האינטרסים הספציפיים של הממשלה במקרה פלוני לבין אינטרסים ציבוריים רחבים יותר ובכללם חובת הציות לפסיקת בתי המשפט. במלים אחרות – מה בין נאמנותו של פרקליט בשירות הציבור ללקוח לבין אחריותו החברתית והמוסרית כעובד ציבור.

ואלה המאפיינים, המסתמנים מן המכלול: פניות רבות של צדדים להליך שאינן נענות, אלא לאחר תזכורות חוזרות ונשנות, פעמים לאחר חלוף חודשים רבים, ובכללן העדר מענה או מענה חלקי בלבד לפניות עותרים בנושא כיבוד פסק הדין ובנושאים הקשורים לעתירה; ריבוי בקשות למתן אורכה לביצוע פסק הדין, בחלקן לתקופת זמן מוגזמות באורכן ובחלקן לא לפני שתם המועד לביצועו של פסק הדין; העדר הסבר לבית המשפט כיצד פעלה הרשות לביצוע פסק הדין לפני הגשת הבקשה לדחיית הביצוע או דיווחים שאינם משקפים את המציאות בשטח; הימנעות מהגשת כתבי תשובה; הבטחות הניתנות לבית המשפט במהלך ניהול המשפט שאינן מקוימות; הצגת טיעונים שלא נמצאו סבירים בעיני בית המשפט ובמקרים נדירים (כך יש לקוות) גם הצגת דברים שאינם אמת בפני בית המשפט, מתוך אי ידיעה או מתוך הסתמכות על הדיווח של המשרד הנוגע בדבר ללא בדיקה ראויה.

אף שאיני רואה מקום להיכנס לפרטי הניתוח של מכלול התיקים, נראה לי להצביע על שתי סוגיות, הטעונות ליבון מיוחד והפקת לקחים. האחת – דרכי התנהלותו של משרד הפנים ודרכי הייצוג של הפרקליטות בבג"ץ 4542/02 עמותת "קו לעובד" ואח' נ' ממשלת ישראל, שבו לאחר סידרה של התחייבויות בפני בית המשפט שינתה המדינה את טעמה והציגה טיעון של חזית חדשה לחלוטין, ה"מאיינת" את ההבטחות שניתנו בפני בית המשפט ומשקפת התנהלות, שתוצאתה הטעייתו של בית המשפט. בית המשפט הגדיר טיעון זה כ"השחתת זמנו של בית המשפט" והביע את מורת רוחו הניכרת מההתנהלות. אינני בוחנת כליות ולב אך הדעת נותנת שאפשר שהתנהלות זו הייתה ביסוד הסתלקותו של בית המשפט מהמשך הטיפול בעתירה לפי פקודת בזיון בית המשפט. בית המשפט קבע "שהעתירה הגיעה לקץ דרכה" אף שחיווה דעתו שפסק דינו כלשונו וכרוחו לא קוים (ואינו מקוים עד היום).

הסוגיה השניה עליה יש מקום להצביע כטעונה בדיקה מיוחדת היא התנהלות הממשלה (ונציגי הפרקליטות עמה) בתיקים ששרד הביטחון ומשרד החינוך מעורבים בהם, לפי העניין, שבהם בוטות אי הציות מדליקה נורית אזהרה של שרירות שלטונית ותוצאות אי הציות הן הרות אסון לטווח הקצר והרחוק.

המקרים הרבים, שבהם הגישה הפרקליטות בקשות לדחיית ביצוע או שבהם נמשך אי הציות ללא תגובת הפרקליטות, משקפים תמונה של אוזלת יד, העשויה להיות מוסברת בכך, שלא לפרקליטות ניתנה סמכות הביצוע ולא בידיה התקציבים ואף לא האחריות לקביעת המדיניות. שאלה אחרת היא מה מידת המאמצים, שנעשו או לא נעשו, להניע את הממשלה לקיים את פסק הדין. שאלה נוספת היא מה מידת ההזדהות של הפרקליטים עם התנהלות המדינה ומה היחס שבין הייעוץ שנתנו לבין עובדת ההפרה. אלו הן שאלות שראוי לבחון. אולם בצד אלה ניתן להניח, שהעדר האפקטיביות שהשתקפה מעמדות הפרקליטים לא הותירה ברירה לבתי המשפט, שחזרו ונתנו, מתוך מורת רוח מפורשת, אורכות לביצוע שהתפרשו על פני שנים. זאת, מתוך רצונו של בית המשפט להביא בסופו של תהליך לתוצאה המתחייבת וכדי למנוע את התוצאה המבזה, בה יאלצו לקבוע את עובדת בזיון בית המשפט בשל אי קיום פסק הדין. (וקשה גם להימנע מלהרהר על ההשלכות של אי הציות על הדינמיקה של החלטות בתי המשפט ונכונותם לתת סעד במקרים של חשש שפסקי הדין לא יבוצעו, שאלה חשובה הטעונה בדיקה בידי חוקרי המקצוע ואין עניינה לכאן).

יש, איפוא, לתת את הדעת לשאלות המתעוררות בתחום האתיקה של הייצוג, גבולות הנאמנות של עו"ד ללקוח והאחריות כלפי הציבור הרחב. לאור בחינה זו - ראוי לקבוע נהלים והנחיות, שישמשו מצד אחד סייג לקיומם של אירועים מהסוג הנדון ומן הצד השני יחזקו את ידיהם של העושים במלאכה בפרקליטות המדינה ובייעוץ המשפטי של משרדי הממשלה ושל הצבא, בדרך של הכוונה והדרכה במילוי תפקידם, עתיר הקשיים והלא אחת מתסכל.

ד. סיכום

אכן יהיו שיטענו שהצגת הדברים בתזכיר זה הנה מוטעית ומטעה, שהרי עניין לנו במספר מוגדר של מקרים, שבהם התעוררו הבעיות והשתקפו הכשלים, אולם הם כאין וכאפס לעומת מאות ואלפי התיקים שבהם מייצגת הפרקליטות נאמנה את המדינה ואף הממשלה פועלת לביצוע פסקי הדין שניתנו נגדה. איני מעלימה עין מטיעון זה ואף לא מיסודות ההגיון שבו. אך לאור עובדת התרחשותם של המקרים המפורטים, לאור ההערות הקשות של בתי המשפט, לאור התוצאות החמורות ורחבות ההיקף של אי הציות והחשש שאי הציות יתפשט ויהפוך להרגל – אין מנוס מלבחון את הדברים כתופעה המחייבת התמודדות מונעת ובולמת התדרדרות. (לא למותר להזכיר בהקשר זה את פרשת "בית יונתן", בה סרבה עיריית ירושלים במצח נחושה לקיים פסקי דין שמורים לה לאטום את הבית. על כגון דא יאמר האומר: "אם בארזים נפלה שלהבת מה יגידו אזובי הקיר" או "טול קורה מבין עיניך" ואידך זיל גמור).

התייחסות לסוגיה הנדונה במכלולה תהיה גם הזדמנות ליועץ המשפטי לממשלה, שזה מקרוב בא, לבחון סדרי עדיפויות והדגשים בקביעת מדיניות ודרכי פעולה למילוי הראוי של תפקידיו הרבים ולמימוש אחריותו כשומר החותם של שלטון החוק בישראל.

בכבוד רב,

יהודית קרפ

העתקים: שר המשפטים
מבקר המדינה

נספח פירוט מורחב של גילויי אי הציות

[\(1\) בג"ץ 11163/03 ועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל נגד ראש ממשלת ישראל.](#)

העתירה, שהוגשה ביום 5.5.98 הופנתה נגד החלטת הממשלה מסי' 3292 מיום 15.2.98 והחלטת ממשלה 2288 מיום 14.7.2002 לסווג אזורי עדיפות לאומית, שבמסגרתם מוענקות הטבות בתחומים שונים, ובהם בתחום החינוך. עתירה מתוקנת הוגשה ביום 22.12.03 לאור החלטת ממשלה חדשה מיום 14.7.02.

בפסק דינו מיום 27.2.06 שניתן בהרכב של שבעה שופטים קבל בית המשפט הגבוה לצדק את העתירה, ופסק שהחלטת הממשלה בטלה מחוסר סמכות וכן מכיוון

"שאינה מתיישבת עם עקרון השוויון, שכן תוצאותיה מביאות להפליה פסולה של בני המגזר הערבי במימוש זכותם לחינוך, ובכך גוררות את אי חוקיותה. תוצאתה נגועה באחת מן ההבחנות ה"חשודות" ביותר, היא ההבחנה על בסיס הלאום והגזע. יש לצפות כי

מדיניות הממשלה בתחום זה תקיים שוויון בין יהודים וערבים. כך נדרש מערכיה היהודיים והדמוקרטיים של מדינת ישראל. ניתן היה להניח כי מדיניות של מתן עדיפות לאזורי פריפריה בתחום החינוך תהיה שוויונית ואף תקדם שוויון מהותי בין יהודים וערבים. לא זו התוצאה של מדיניות הממשלה."

בית המשפט הגבוה לצדק דן אף בצד העקרוני של ההסדר והביע דעתו כי המדובר בהסדר ראשוני שניתן לקבעו רק בחוק, בהבדל מהחלטת ממשלה, וכי מן הראוי שההסדר החלופי, שיגובש עקב בטלות החלטת הממשלה, יביא לתיקון כולל של סוגיית הקביעה של אזורי עדיפות לאומית לא רק בתחום החינוך אלא גם בתחומים אחרים.

פסק הדין ניתן כאמור בתאריך 27/2/2006. בשל מורכבות העניין נתן בית המשפט סעד הדרגתי, לפיו ריפוי אי החוקיות של ההחלטה נשואת העתירה יהיה תוך שנה מיום מתן פסה"ד, היינו עד יום 27/2/2007. רק לאחר תום תקופת הביניים וביום שבו הסעד של פסה"ד היה אמור להתממש הגישה המדינה בתאריך 28/2/2007 בקשה לעכב את ביצוע פסה"ד בשישה חודשים, עד לתאריך 1/9/2007. בתאריך 17/6/07 עדכנה המדינה את בקשתה המקורית ובקשה אורכה לחמש שנים, בלא שהראתה לבית המשפט מה נעשה במהלך הזמן ליישום ההחלטה. בהחלטת בית המשפט שניתנה בתאריך 17.6.07 ניתן אישור לאורכה נוספת של שנה אחת בלבד לקיום פסק הדין.

ביום 25.6.08, כשהסתיים מועד האורכה האמורה, הגישו העותרים בקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט להורות על ביצוע פסה"ד לאלתר ולחייב את המדינה בהוצאות הולמות ואילו המדינה בקשה ארכה נוספת.

ביום 23.11.08 הורה בית המשפט הגבוה לצדק על דחיית מועד היישום של פסק הדין עד ליום 1.9.09 (שנתיים לאחר המועד המקורי שנקבע לביצוע) אולם קבע כי:

"לאחר שמיעת הטענות וההבהרות לא נותר לנו אלא לציין כי העניין שלפנינו הוא ביטוי חמור לחרות שנוטלים לעצמם המשיבים שלא לקיים את פסק דינו של בית משפט זה. במידה מסוימת התחשבנו בבקשות המשיבים למתן שהות כדי להיערך לביצוע פסק הדין; אולם המשיבים, שהיה עליהם ליישם את ההכרעה שנתקבלה בבית

המשפט, נהגו בה כהמלצה אשר תכובד לפי סדרי העדיפויות שלהם ובמועד שייקבע על ידם... עם זאת מתקשים אנו לראות בנסיבות העניין מדוע לא הובאה בגדר הכנת התקציב מאז פסק דיננו ב-27.2.06 החובה לקיים את פסק הדין" (פסקה 5).

והוסיף בית המשפט כי :

"באת-כוח המדינה הודיעה לנו כי בוטלו אזורי העדיפות הלאומית, וכי מעתה מחולקים התקציבים הרלוונטיים על-פי קריטריונים שיותאמו בהדרגה לפסק הדין. אולם, ההצהרה על ביטול מפת אזור עדיפות לאומית אינה מקיימת את פסק הדין כל עוד חלוקת ההטבות מתנהלת על-פי מתכונת העבר, אשר נקבע בפסק דיננו כי היא מפלה ופוגעת בשוויון. מבחן היישום הוא בהימנעות המדינה מחלוקת הטבות באופן המפלה לרעה את היישובים הערביים בישראל ואינו בהצהרה פורמלית, אשר לעת הזו הביטוי המעשי שלה בשטח הוא מוגבל." (פסקה 6)

ועוד אמר בית המשפט :

"דחיית המועד ליישום פסק הדין והנהגתם המלאה של הקריטריונים החלופיים, עד לשנת הלימודים תשע"ב נראית לנו מנוגדת לחובתה של המדינה לפעול באופן הולם ליישום פסק הדין. בדיונים הקודמים שקיימנו עקב בקשת הדחייה של המדינה התחשבנו בקושי התקציבי הכרוך ביישום מלא של פסק הדין ובצורך להמשיך בשנות הלימודים השוטפות ביישובים שהסתמכו על ההטבות שהובטחו להם. אולם, הקושי אינו יכול להצדיק דחייה כה משמעותית נוספת ביישום פסק הדין. בסופו של יום מן הראוי לזכור כי עסקינן בחובה לקיים פסק דין, שהיא חובה בלתי מעורערת הנדרשת לקיום הסדר התקין ולהבטחת שלטון החוק בשיטת המשטר שלנו. קשה לקבל כי לא הייתה למדינה אפשרות לביצוע במועד שנקצב, אך בוודאי שלא ניתן לקבל טענה כי אין באפשרותה לקיים את פסק הדין במלואו אלא בתום תקופה של למעלה מחמש שנים מאז שניתן. בהקשר זה מן הראוי לזכור עוד, כי

החובה ליישם את פסק הדין אינה חובה המוטלת על משרד החינוך בלבד, כאילו היה אישיות משפטית נפרדת ואוטונומית, אלא מדובר בחובה המוטלת על המדינה בכללותה.... מכל מקום, העדר אפשרות לפריצת מסגרת התקציב ודאי שאינו יכול לשמש כהצדקה לאי-יישום פסק דינו של בית משפט זה." (פסקה 7)

הנה כי כן בית המשפט הגבוה לצדק קבע כי המדובר בביטוי חמור לחירות שנטלה על עצמה המדינה שלא לקיים את פסק הדין.

מועד ההארכה החדש שקבע בית המשפט לביצוע פסק הדין חלף עבר לו ופסק הדין כלשונו וכרוחו לא קוים. עד היום טרם גובש הסדר חלופי להחלטת הממשלה שבית המשפט קבע כי היא בטלה.

ביום 23.7.09 התקבל בכנסת חוק ההתייעלות הכלכלית (תיקוני חקיקה ליישום התכנית הכלכלית לשנים 2009-2010) הידוע בשמו כ"חוק ההסדרים במשק". החוק כולל פרק כ"ו, שכותרתו "איזורי עדיפות לאומית". החוק מסדיר הסדר ראשוני את סמכות הממשלה להחליט כי אזור מסוים או ישוב מסוים הוא בעל עדיפות לאומית ואת סמכותה להחליט על מתן הטבות לאזור עדיפות לאומית, בתחומים מסוימים הקבועים בחוק, את סוג ההטבות שיינתנו לאזור, את הדרכים והאמצעים למתן ההטבות וכן את התקופות ואמות המידה לנתינתן. עוד מסמיך החוק את הממשלה להחליט כי החלטות כאמור יתקבלו בידי שר משרי הממשלה בשטח הפעולה של משרדו. בסעיף 162 לחוק נאמר:

"החלטת ממשלה שניתנה ערב תחילתו של פרק זה, שלא לפי הוראות חיקוק, ומקנה הטבות לאזור או ליישוב על בסיס עדיפות לאומית, תתבטל בתום שנתיים וחצי מיום תחילתו של פרק זה או עד המועד הקבוע בה, לפי המוקדם..."

בכך נתן החוק באופן עקיף ומשתמע תוקף עד לתחילת שנת 2013 להחלטות הממשלה, שבית המשפט בטלן בשל היותן החלטות מפלות.

בהחלטת ממשלה מיום 13.12.09 (מס' 1060) נקבעו הישובים והאזורים בעלי העדיפות הלאומית, שיוכלו ליהנות מהטבות של אזורי עדיפות. סעיף 5 להחלטה הסמיך את השרים הרלבנטיים, תוך יידוע שר האוצר, לקבוע קריטריונים, על פי שיקולים מקצועיים, לעניין הטבות ותמריצים לישובים הנכללים במפת אזורי העדיפות הלאומית והכל במסגרת תקציבם המאושר. סעיף 6 להחלטה קובע:

"א. הקריטריונים המקצועיים שיקבע כל שר לשם מתן ההטבות והתמריצים לאזורי העדיפות הלאומית, כאמור לעיל, לא ייכנסו לתוקף בטרם יבוטלו או יתוקנו (לפי העניין) החלטות ממשלה קודמות הקיימות בנושא, בתחום משרדו.

"ב. הובאו הקריטריונים המקצועיים החדשים, שנקבעו לשם מתן הטבות ותמריצים לפי החלטה זו, לדיון בקבינט החברתי-כלכלי, בהתאם לסעיף 5 (ב) לעיל, יידון מעמד החלטות הממשלה הקודמות בנושא ותיקון או ביטולן, לפי העניין." סעיף 8 להחלטה קובע כי תוקף ההחלטה הוא עד ליום 1.4.2013.

משמעותה הכוללת של ההחלטה היא שחלוקת ההטבות המפלה, שנפסלה בידי בית המשפט, עומדת בתקפה מכוח החוק ועל פי החלטת הממשלה עד לשנת 2013, אם לא תשונה לפני כן. כך עקפה הממשלה את חובתה לקיים את פסק הדין על העקרונות שנקבעו בו, עשתה דין לעצמה ונטלה את הארכה, שבית המשפט סרב לתת לה, בתתה תוקף להסדר המפלה עד לתחילת שנת 2013. מכאן שגם היום נמשכת בפועל הפלייתם של בני המגזר הערבי וחלוקת ההטבות מתנהלת לפי מתכונת העבר, שבית המשפט קבע כי היא מפלה ופוגעת בשוויון. יש להדגיש כי מדיניות מפלה זו נמשכת כבר כשתים עשרה שנים מאז החלטות הממשלה, שבגינן הוגשה העתירה המקורית, ושלוש שנים לאחר המועד שקבע בית המשפט כהסדר המדורג הראוי לביטולה של הפליה זו.

המשכו של מצב דברים מפלה בתחום הזכות לחינוך וחומרתה של ההפליה במימושה של זכות זו במגזר הערבי פורטים על העצבים הרגישים ביותר של החברה בישראל ונזקם לא ישוער.
במצב דברים זה, יש חשש שבקשה נוספת לבית המשפט על פי פקודת בזיון בית המשפט לא תאחר לבוא.

2) בג"ץ 5185/01 מינהל קהילתי לפיתוח בית חנינא ואח' נגד עיריית ירושלים ומשרד החינוך

בירושלים המזרחית קיים, נכון להיום, מחסור של מעל 1000 כיתות לימוד בכל שכבות הגיל (קדם חובה, חובה, יסודי, על יסודי וחינוך מיוחד). המחסור הולך וגדל מידי שנה (דו"ח מבקר המדינה לשנת 2009) וההערכה היא שעד לשנת הלימודים 2011 צפוי המחסור לעמוד על לפחות 1500 כיתות.

בעקבות עתירה שהוגשה לבית המשפט הגבוה לצדק בעניין זה עוד בשנת 2001, הורה בית המשפט למדינה ולעיריית ירושלים ביום 28.8.01 לקיים את חובותיהם לפי חוק חינוך חובה ולבנות 245 כיתות בירושלים המזרחית. המדינה הצהירה בפני בית המשפט הגבוה לצדק שהיא מאמצת תכנית רב שנתית שבגדרה תיבנה 245 כיתות לימוד חדשות בתוך 4 שנים והסכימה שהתחייבות זו תעוגן בפסק הדין.

מאז פועלות המדינה ועיריית ירושלים בצעדי צב ואינן עומדות בחובתן האמורה. המחסור בכיתות לימוד נדון מאז מספר פעמים בבית המשפט הגבוה לצדק, שבאופן יוצא דופן ובשל מורכבות הבעיה עוקב אחר ביצוע התכניות, שהוצגו בפניו, מתוך שקבע כי "אין חולק כי מדובר בחובה המוטלת על הרשויות – משרד החינוך ועיריית ירושלים בשיתוף האוצר ליתן מוסדות חינוך לילדי ירושלים המזרחית".

בחודש ספטמבר 2005 הגישו העותרים בקשה לפי סעיף 6 לפקודת בזיון בית המשפט נגד משרד החינוך ונגד עיריית ירושלים בשל אי ציות הרשויות לפסקי הדין שניתנו בבג"צ 5185/01 ובבג"צ 3843/01 (פסק דין חלקי מיום 29.8.05) חרף פניות רבות ואתראות חוזרות.

בהחלטת בית המשפט מיום 16.11.2005 (ארבע שנים מאז ההחלטה המקורית) קבע בית המשפט הגבוה לצדק כי הרשויות אכן לא עמדו במלוא התחייבויותיהן וכי בעיית היעדר כיתות הלימוד הלכה והחריפה מאז פסק הדין הקודם. בהחלטת בית המשפט נאמר: "על דעת הצדדים הוסכם כי העירייה תקדם את התכניות לקידום בניית כיתות ובתי ספר שהחלה בהן. משרד החינוך יעביר את התקציבים שאושרו לצורך כך עד לתום שנת התקציב 2005 עם קבלת הדיווח על שלבי ההתקדמות". בית המשפט חייב את העירייה לערוך סקר צרכים על פי נתונים ביחס למספר הילדים בגיל חינוך חובה במגזר הערבי בירושלים וקבע המשך מעקב לפי דיווחי הצדדים. ביום 1.3.07 הודיעה המדינה לבית המשפט על אישור תוכנית מיוחדת לתקצוב בניית 400 כיתות חדשות בירושלים המזרחית עד לשנת 2012, כדי להדביק את קצב הגידול הטבעי של האוכלוסייה והתחייבה להקצות לצורך כך 400 מליון שקלים. בהתחייבות הובהר כי הבנייה תקטין את המחסור החריף בכיתות ולא תסגור אותן, כיוון שגם עם בניית 400 הכיתות המיועדות- עדיין יחסרו בשנת 2011 עוד כ- 1000 כיתות לפחות.

בהחלטה מיום 17.10.2007 (שש שנים מאז ההחלטה הראשונה ושנתיים מאז ההתחייבות האחרונה בפני בית המשפט) קבע בית המשפט:

" בדיון היום ניכר כי בחודשים האחרונים סוף סוף יש ניסיון

להתמודד ברצינות עם הבעיה הקשה"

ובהחלטה מיום 1.7.2009 (שמונה שנים מאז ההחלטה הראשונה) קבע בית המשפט כי:

"בתקופה שחלפה מאז הודעת העדכון שהוגשה לנו ממרץ 2007 ננקטו צעדים חשובים לקידום פתרון הבעיה, אך הם עדיין מעטים וראשוניים אל מול הצרכים הקיימים...ברור שללא ראש אגף תקציבים...מנכ"ל משרד החינוך וראש עיריית ירושלים אישית, לא ניתן יהיה ליתן את הטיפול הדרוש לקידום הבעיה הכאובה של חינוך ילדי מזרח העיר."

בית המשפט החליט להמשיך לעקוב אחר ביצוע התכנית לפתיחת 400 כיתות לימוד חדשות על פי הודעות עדכון שיוגשו לו וזאת עד לינואר 2010.

מדו"ח מחודש ספטמבר 2009 של עמותת עיר עמים (אחת מהעותרים) והאגודה לזכויות האזרח עולה כי מרבית התכנית שהגישה העירייה למשרד

החינוך טרם אושרה בידי משרד החינוך, משרד החינוך תקצב בשנת 2008 בנייה של 5 כיתות בלבד, לפי הבקשות שהעבירה העירייה, וכי בשנת 2009 לא תוקצבה בניית כיתות בכלל. בסיכום הדו"ח נאמר כי עבודת העירייה מתקדמת בקצב איטי מדי וללא לוח זמנים מפורט ומחייב מספיק וכי

"במצב הנוכחי עיריית ירושלים קולטת במערכת החינוך העירונית רק תלמידי כיתות א' ואילו תלמידים המבקשים ללמוד בכיתות גבוהות יותר בבתי הספר של העירייה נענים בדרך כלל בסירוב, ונאלצים ללמוד בבתי ספר מוכרים שאינם רשמיים תמורת תשלום מיוחד. בגלל בעיות כלכליות ואחרות מחליטים חלקם לפנות לבתי ספר לא עירוניים (של הווקף, דתיים-מוסלמים ופרטיים) וחלקם מפסיקים את לימודיהם. כל זאת בסתירה מוחלטת לחוק חינוך חובה החל כמובן גם בירושלים המזרחית, הכפופה לחוק הישראלי."

תמונת המצב להיום, על פי הדו"ח האמור, היא ששמונה שנים מאז הגשת העתירה הראשונית ונכון לשנת הלימודים תש"ע - נמנעת בפועל מאלפי תלמידים ערבים בירושלים המזרחית בגילאי חינוך חובה גישה לחינוך ציבורי חינוך, שלפי החוק הם זכאים לו. לפי הדו"ח פחות ממחצית מהתלמידים הפלסטינים בירושלים המזרחית (45.8% שהם 40,745 מתוך 90,000 תלמידים בקירוב) לומדים במערכת החינוך העירונית וכארבעים אלף התלמידים האחרים נאלצים ללמוד בבתי ספר פרטיים או בבתי ספר מוכרים בלתי רשמיים או במוסדות הווקף, משום שלא נמצא להם מקום במערכת החינוך העירונית. עוד עולה מהדו"ח כי, בהערכה זהירה, כ- 5,500 תלמידים אינם רשומים באף מסגרת חינוכית ציבורית או פרטית בהעדר פתרון כולל לבעיית המחסור בכיתות לימוד. גם התלמידים הזוכים ללמוד במערכת העירונית נאלצים, בשל המחסור החמור, ללמוד בכיתות שאינן ראויות ללימודים, כשמחצית הכיתות אינן עומדות בתקן.

סיכומו של דבר: היישום מתמהמה. מתוך 645 כיתות, שהתחייבו משרד החינוך והעירייה בפני בית המשפט הגבוה לצדק לבנות במזרח ירושלים מאז הגשת העתירה נבנו ואוכלסו עד כה במהלך 8 שנים 257 כיתות בלבד שהן כ- 40% מההתחייבות לבית המשפט. גם אם ייבנו כל הכיתות שהמדינה התחייבה לבנותן, יהיה בכך מענה רק לגידול הטבעי הצפוי במספרי התלמידים, והמחסור הקיים כבר היום של כ-1000 כיתות לימוד

לא ייפטר. מלוחות הזמנים שהגישו המדינה והעירייה, ממצב ניהול התקציבים ומדרך התנהלות העניינים היגעה למימוש התכניות- עולה שהמדינה לא תעמוד בהתחייבותה לבנות 400 כתות לימוד עד סוף שנת 2011 וברור שהמדינה מצויה במצב מובהק של הפרה צפויה. למותר לציין את הנזק הבלתי הפיך הנגרם להתפתחותם של הילדים בירושלים המזרחית ואת ההשלכות ההרסניות העתידות של מצב דברים זה על אוכלוסיית העיר ועל החברה בישראל.

3) בג"ץ 7562/09 פאטמה אבו סבילה (עלי) ואח' נ. משרד החינוך ואח'

בחודש ספטמבר 2009 הוגשה לבית המשפט הגבוה לצדק עתירה נגד משרד החינוך בעניין הפרת התחייבות לבנות בית ספר תיכון באזור הכפר אבו תלול שבנגב עד לתאריך 1.9.09. את ההתחייבות נתנה שרת החינוך והתרבות פרופ' יולי תמיר בתאריך 23.11.06 בפני בית המשפט הגבוה לצדק במסגרת עתירה, שהוגשה בשנת 2005 (בג"ץ 2848/05). העתירה הוגשה בשל העדרו של בית ספר תיכון באזור, המשרת את הכפר אבו תלול והכפרים הסמוכים לו. לפי האמור בעתירה - 3 בתי הספר יסודיים וחטיבת ביניים אחת משרתים כ-12000 תושבים בהם לומדים כ-2600 תלמידים. בהתאם לעתירה, בהעדר מסגרת חינוכית תיכונית, קיים אחוז נשירה גבוה בקרב תלמידי אזור אבו תלול בגילאי תיכון, כאשר עיקר הנשירה היא בקרב הבנות, בשל איסור מסורתי להסיען את מחוץ לכפר.

כנאמר בעתירה נושרים מבית הספר בשלב המעבר מכיתה ט' (בישוב) אל כיתה י' (מחוץ ליישוב) יותר מ-50% מכלל התלמידות והתלמידים, הלומדים באזור אבו תלול, וכן כי אחוז הנשירה בגיל תיכון מגיע לכ-77% מכלל התלמידים בגיל זה, כאשר מרביתן הן בנות. למותר להרחיב את הדיבור על הנזק החמור והבלתי הפיך הנגרם לנושרים אלה, למשפחתם ולחברה בכללה.

הדיון בעתירה זו קבוע לתאריך 1.3.10 וההתחייבות, שניתנה בפני בית המשפט לפני למעלה משלש שנים, אינה מקוימת.

עד היום לא נבנה ולא נפתח בית ספר תיכון באזור הכפר אבו תלול. תהיינה אשר תהיינה הסיבות לכך - התוצאות הקשות, הנזכרות לעיל, ממשיכות לפעול את פעולתן.

4) בג"צ 1748/06 סאמי אסמאעיל זאמל קיסיה, ראש עיריית דאהריה נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית

ביום 14.12.06 קיבל בית משפט הגבוה לצדק את עתירות העותרים בשלוש עתירות וחייב את המשיבים לפרק תוך ששה חדשים את מעקה הבטון, שבנו בין היישוב כרמל לבין היישוב טנא, לאורך כביש 60, כביש 317 והכביש המוביל אל היישוב טנא.

ביום 11.6.2007, משתם המועד שקבע בית המשפט לביצוע פסק הדין, הגישה המדינה בקשה לדחות את הבצוע ואילו העותרים הגישו בימים 14.6.2007 ו- 17.6.2007 בקשות לפי פקודת ביזיון בית המשפט בשל אי ביצועם של פסקי הדין.

ביום 24.7.07 הורה בית המשפט למשיבים להסיר את הגדר נשואת העתירות תוך 14 יום. כן הוטל על המשיבים לשלם הוצאות שכר טרחת עורך דין לעותרים. וכך אמר בית המשפט בהחלטתו:

” המדינה נצטוותה להסיר את המכשול בתוך שישה חודשים מיום מתן פסק הדין. פרק הזמן שניתן לביצוע הצו נועד לאפשר למדינה להיערך לחלופה מתאימה ברוח העקרונות שנקבעו בפסק הדין. בית המשפט הורה למשיבים להסיר את המכשול ונמנע מלקבוע את החלופה ההולמת כדי שהמשיבים יוכלו להפעיל את שיקול דעתם לבחירת מכשול חדש הפוגע במידה פחותה יותר בתושבים המקומיים. הנה התברר, כי המדינה המתינה משך כל תקופת הזמן שניתנה לה, נמנעה מלהסיר את המכשול ואף בחנה חלופה המבוססת על המכשול הקיים. מחילופי ההתכתבויות בין הצדדים ומן הטענות שנשמעו בפנינו, עולה כי באי-כוח המדינה ידעו שהעותרים אינם משלימים עם הניסיון לשנות את אופיו של המכשול הקיים ואף יש בדעתם לפנות בהליכים של ביזיון בית המשפט. אף על פי כן, הוגשה לנו מטעם המדינה בקשה לדחיית הביצוע של פסק הדין רק בתום התקופה של שישה חודשים שניתנו למדינה כדי שהמכשול יוסר. המדינה בחרה שלא למלא אחר צו בית המשפט ולבוא לפנינו לאחר תום התקופה

בבקשה שמשמעותה שינוי פסק הדין. אין להשלים עם התנהגות זו. אנו מורים אפוא למדינה להסיר את המכשול, כפי שנצטוותה בפסק דינו של בית-משפט זה.

בא-כוח המדינה הודיע כי הדבר ניתן לביצוע בתוך 14 ימים וכך אנו מורים. המשיבים יישאו בשכר טרחת עורך דין בהליך שלפנינו בסכום כולל של 30,000 ₪ שיחולק לשלושה חלקים שווים בשלוש העתירות."

5) בג"ץ 4542/02 עמותת "קו לעובד" ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'

בצו מוחלט מיום 30.3.06 קבע בית המשפט הגבוה לצדק כי שר הפנים אינו רשאי להתנות את רשיון הישיבה בישראל, שניתן לעובדים זרים, בעבודה עבור מעסיק ספציפי, בהיות תנאי כזה הסדר כבילה הפוגע בזכויות האדם לכבוד ולחירות. בית המשפט הגדיר את הסדר הכבילה כהסדר ש"אך כבילה בשלשלאות ממש עולה עליה בכוחה". כמסקנה הנגזרת מכך הורה בית המשפט למדינה לגבש, תוך חצי שנה, הסדר העסקה חדש- מאוזן ומידתי – ביחס לעובדים זרים בענפי החקלאות, הסיעוד והתעשייה, אשר לא ייסד עצמו על כבילת מהגר העבודה למעסיק יחידי, ויימנע מכריכת פעולת ההתפטרות בסקציה כלשהי, ובכלל זה אבדן המעמד בישראל. בכך בקש בית המשפט לשנות מן המצב הנורמטיבי שהורותו בנהלי משרד הפנים, ושהפך לדברי בית המשפט "קרדום לחפור בו עבור מעסיקים, שנוכחו לדעת כי החרב המתהפכת מעל ראשי עובדיהם נוטלת מאלה את הכוח לעמוד על זכויותיהם".

פסק הדין לא קוים במועדו. בספטמבר 2006, רק עם תום המועד לביצוע פסק הדין, ביקשה המדינה הארכת מועד בת חצי שנה לצורך השלמת גיבוש ההסדרים והודיעה לבית המשפט כי בינתיים "תרכך" באופן זמני את מדיניות האכיפה ביחס למי שאיבדו את מעסיקיהם, במובן זה שתתן לעובדים 90 ימים למצוא מעסיקים חדשים, במקום

60 ימים שהיו לפני שניתן פסק הדין. יש לציין שבית המשפט קבע כי הסדר זמני זה אינו פותר את תופעת הכבילה. בית המשפט קבל את הבקשה והאריך את מועד היישום עד ל- 31.3.07. ביולי 2008, למעלה משנתיים לאחר מתן פסק הדין, ומשלא הוחלו הסדרים חדשים והכבילה על מכונה עמדה, הגישו העותרים בקשה לצו בגין בזיון בית המשפט.

ביום **24.11.2008** (כשנתיים לאחר המועד שנקבע לביצוע פסק הדין) ניתנה החלטת בית המשפט בבקשה לפי פקודת בזיון בית המשפט, שהגישו העותרים.

לאחר ניתוח הצעדים שנקטה המדינה בעניין הסדרי הכבילה קבע בית המשפט כי:

"המסקנה המתבקשת ממצב זה היא זו עליה כבר הצבענו, לאמור, חרף חלוף השנים טרם מילאו המשיבים את פסק דינו של בית משפט זה, ונדמה כי מיותר להדגיש את חומרתו של עניין זה, ובעיקר את המסר שהוא משגר לבעלי דין ש"ייחוסם" פחות מזה של המשיבים. אנו רואים בחומרה מחדל זה עמו לא נוכל להשלים, במיוחד נוכח טענתם של העותרים כי הסדרי הכבילה מוסיפים להתקיים, ועובדים זרים מוכרזים כשוהים בלתי חוקיים ונכלאים רק משום שהחליטו לעזוב את מעסיקם. אנו מורים אפוא למשיבים לדווח לבית המשפט, בתוך 30 ימים, כיצד ומתי הם מתכוונים לפרסם את הנהלים להעסקתם של עובדים זרים, ובעקבות כך נחליט כיצד יימשך הטיפול בבקשה זו. על המשיבים להוסיף ולוודא, כבר בימים הקרובים, כי כל רשויות האכיפה הפנימו את משמעותו של פסק הדין [בבג"צ 4542/02](#), ובעיקר את הקביעה כי הסדר הכבילה למעסיק חלף מן העולם".

המשך הדיון בבקשת הארגונים נקבע לחודש ספטמבר 2009. ביום **24.9.09** (כשלוש שנים מאז המועד, שנקבע לביצוע) קיים בית המשפט דיון שני בבקשת לפי פקודת בזיון בית המשפט. כתשובה הודיעה המדינה שהיא כופרת בקביעה כי היא ביזתה את פסק הדין וחזרה בה אף מההתחייבות שנתנה לבית המשפט ליישם בהדרגה את הסדרי ההעסקה החדשים בענפי התעסוקה השונים. לקראת דיון ההמשך הגישה המדינה הודעה נוספת, בה היא משנה לחלוטין את

עמדתה כפי שהציגה במהלך השנים בפני בית המשפט ואת פרשנותה לפסק הדין. בהודעה טענה הפרקליטות כי כל אותם הסדרים שגיבשו בעקבות פסק הדין, ושאליהם התייחסה באריכות במהלך הדיונים השונים ושלצורך גיבושם ביקשה הארכת מועד, כלל אינם מחויבים עלפי פסק הדין, והמדינה אינה מתחייבת ליישם אותם. את החובה, לטענת המדינה, היא מלאה בכך שהפכה את הסדר ה"ריכוך" הזמני (הארכה בחודש של משך הזמן למצוא מעסיק חדש) להסדר קבע. בהחלטה בעתירה לפי פקודת בזיון בית המשפט, שנתנה ביום 3.12.09 אמר בית המשפט:

"... למשיבים לא אצה הדרך ליישומם של אותו צו. לאורך תקופה ממושכת – במה שאין לכנותו אלא עשיית דין עצמית שעמה אין להשלים, הם נמנעו מלגבש ולהטמיע כדבעי הסדרים חלופיים וחמור מכך – היו בהם שהתקשו להפנים את השינוי המתחייב. בנסיבות אלו הוגשה במחצית 2008 בקשתם של העותרים למצוא את המשיבים אשמים בביזוי ההכרעה השיפוטית." (פסקה 2).

ועוד אמר בית המשפט:

"צא ולמד, כי הסדרי ההעסקה שהכוונה ליישם נדמתה לעובדה מוגמרת, לא זו בלבד שלא יושמו כל צורכם אלא שאפשר שיש עתה מי שמבקש לבחון מחדש את הצידוק שבהם. לא זו הייתה העמדה העקבית שהציגה המדינה בפניו של בית משפט זה, ועם כך מתקשה אני להשלים. כי מהו הדבר, אם לא השחתת זמנו של בית המשפט, שאת הישיבות שהתקיימו בבקשה זו הקדיש בפרט לטיעונים בנושא שיטות ההעסקה החדשות? ולא זו אף זו, הרי כפי שצינתי אותם הסדרים שימשו יסוד מוסד בהחלטה הקודמת שיצאה תחת ידינו, ובה ניתן ביטוי למסקנה כי על אף מחדלם לפתור את סוגיית הכבילה, לא ישבו המשיבים בחיבוק ידיים, בפועלם ליישומם של אותם הסדרים... כל שנוכל הוא להטעים באוזני המשיבים את מורת רוחנו הניכרת המתנהלות זו, שהדעת מתקשה לקבל ואין היא מאפיינת דרך כלל את התדיינות המדינה בפני בית המשפט הגבוה לצדק."

בסופו של דבר קבע בית המשפט הגבוה לצדק כי העתירה והבקשה לפקודת בזיון בית משפט שבגדרה הגיעה לקץ דרכה. בית המשפט מונה במפורש את החסרונות הרבים של הנוהל החדש, שאימץ משרד הפנים, ומציין כי אין בו יישום של הסדרי ההעסקה, שהמדינה התחייבה בפני בית המשפט ליישם במקצועות ההעסקה השונים. אך נוכח מורכבות הבעיה מביע בית המשפט תקוותו כי הנוהל החדש, שאמץ משרד הפנים, "יניב תוצאות שונות מאלו שהובילו להגשתה של העתירה לפני כשבע שנים ובכך יענו על עיקרי המתחייב מפסק הדין שניתן בעתירה."

בית המשפט הפנה את העותרים לערכאות המוסמכות לדון באי יישומם בפועל של ההסדרים ופסק לטובתם הוצאות בסך 10,000 ₪.

נראה שאין לפרש את התוצאה אלא בכך שנוכח בזיון זה של בית המשפט שנמשך כבר כארבע שנים, וכשבע שנים מאז שהוגשה העתירה – הבין בית המשפט את חוסר האונים שלו אל מול התנהלות המדינה ומשך את ידיו מהעניין.

6) בג"ץ 8414/05 אחמד עיסא עבדאללה יאסין נ' ממשלת ישראל

ביום 1.2.06 קיים בית המשפט הגבוה לצדק דיון ראשון בעתירה בעניין אי חוקיות תוואי גדר הביטחון באזור הכפר בילעין ובתום הדיון הוצא צו על תנאי כמבוקש בעתירה. באותו מועד לא ראה בית המשפט לנכון לתת צו ביניים בעתירה נוכח הודעת המדינה, לפיה "לא ייבנה שער בקצה הצפוני של "קטע ג" ושטח זה ישאר פתוח למעבר חופשי עד להכרעה לעתירה לגופה". על אף התחייבותה ותוך הפרה של ההתחייבות, שנרשמה בפני בית המשפט, בנתה המדינה שער במקום ואף הגבילה בפועל באופן משמעותי את המעבר החפשי של תושבי בילעין לאדמותיהם, וזאת בלי שהדבר דווח לבית המשפט. ביום 8.5.07 ביקשה המדינה מבית המשפט לאפשר לה להגביל את שעות הפעילות של השער, וזאת מטעמי בטחון.

על כך אמר בית המשפט הגבוה לצדק בהחלטתו מיום 12.6.07:

"ייאמר תחילה, כי המצב שבו המשיבים אינם מקיימים את החלטת

בית המשפט, המעגנת את הסכמתם אשר ניתנה בפניו, הנו בלתי

ראוי...מצב שבו המשיבים עושים דין לעצמם ומפריס את החלטת בית המשפט, בה נכתב בבירור כי "לא ייבנה שער...וכי שטח זה יישאר פתוח למעבר חפשי" הנו חמור. חמורה אף יותר העובדה כי על אף השינויים שהנהיגו המשיבים בזמני המעבר בשער שנבנה, בניגוד להחלטת בית המשפט, לא מצאו הם לנכון לעדכן את בית המשפט בעניין זה, ואף הגישו ביום 8.5.07 בקשה לשינוי תנאי המעבר בשער בה לא צוין דבר מכל האמור לעיל".

בית המשפט התיר לצבא לסגור את השער בשעות הלילה בלבד ולהשאירו פתוח במשך שעות היום (20.00-06.00).

ביום 4.9.07 קיבל בית המשפט את העתירה, פסל את התוואי המוצע, והורה למדינה לשקול מחדש, בתוך זמן סביר, חלופה לתוואי גדר הביטחון באדמת בילעין, המפחיתה מן הפגיעה בתושבי בילעין. לאחר כשמונה חדשים, משלא מומש פסק הדין הגישו העותרים בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט.

ביום 3.8.08, שנה לאחר פסק הדין, דן בית המשפט הגבוה לצדק בבקשה לביזיון בית המשפט, ובמהלך הדיון העיר בית המשפט כי התוואי החדש אשר פרסמה המדינה אינו עומד באמות המידה שנקבעו בפסק הדין. בית המשפט נתן למדינה ארכה בת 45 ימים לגבש תוואי חדש אשר יקיים את ההנחיות המפורטות בפסק הדין. ביום 16.9.08 הציגה המדינה לבית המשפט את שינוי תוואי הגדר, שלגביו קבע שוב בית המשפט בהחלטה מיום 15.12.08 כי "התוואי שנבחר בסופם של דברים אינו תואם את אמות המידה אשר נקבעו בפסק הדין"... וכי החלופה "אינה מפחיתה מן הפגיעה בתושבים המקומיים". בית המשפט הורה למדינה לקיים את הוראות פסק הדין "ללא השתהות נוספת" והטיל על המדינה הוצאות בסכום של 10,000 ש"ח.

רק בחודש אפריל 2009, היינו כארבעה חדשים מאז שהורה בית המשפט לפרסם את התוואי "ללא השתהות נוספת" וכשנה וחצי מאז פסק הדין, פרסמה המדינה את התוואי החדש. הדיון בהתנגדויות העותרים (שנדחו) הסתיים בחודש אוגוסט ומאז לא נעשה דבר ופסק הדין לא מומש בפועל. העבודות בשטח טרם החלו, התוואי הישן

במקומו עומד ובעיות יומיומיות מתעוררות בשל כך שהרשויות לא מאפשרות מעבר חופשי לתושבי בילעין להגיע לאדמותיהם, בניגוד להתחייבות שנתנה בפני בית המשפט.

7) בג"ץ 2732/05 ראש מועצת עיריית עזון ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'

ביום 15.6.06 נתן בית המשפט הגבוה לצדק פסק דין בו קבע את אי חוקיותו, ובהתאם לכך את בטלותו של תוואי הגדר באזור עזון, תוך העלאת ביקורת חריפה נגד המדינה, אשר הציגה לפני בית המשפט מידע חלקי ובלתי מבוסס בעת הדיון בעתירה. על אף פסק הדין ורק לאחר שהוגשה בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט הודיעו המשיבים בתאריך 24.9.09, כלומר שלוש שנים אחרי פסק הדין, כי הוקם תוואי הגדר החדש באזור נשוא העתירה וכי פורק התוואי הבלתי חוקי.

לאור הודעת המדינה החליט בית המשפט ביום 15.10.09 כי אין עוד צורך לדון בבקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט אולם הוסיף:

"עם זאת, במקרה שלפנינו, עשתה המדינה דין לעצמה ולא החלה ביישומו של פסק הדין אלא לאחר הגשתה של בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט. בפסק דיננו מיום 15.6.06 נקבעה אי חוקיותו – ובהתאם לכך בטלותו- של תוואי הגדר נשוא העתירה, תוך העלאת ביקורת חריפה כלפי המדינה, אשר הציגה לפני בית המשפט מידע חלקי ובלתי מבוסס בעת הדיון בעתירה. לא די בכך, והנה חלפו למעלה משלוש שנים מאז מתן פסק-הדין ועד למימושו בפועל על ידי המדינה – בעקבות הגשתה של בקשה לצו לפי פקודת בזיון בית המשפט.

אין להשלים עם התנהגות מעין זו. פסקי דינו של בית משפט זה אינם בגדר המלצות וחובה על המדינה לכבדם ולקיימם במהירות וביעילות הדרושים לפי נסיבות העניין."

בית המשפט חייב את המדינה בהוצאות העותרים בסך 20,000 ₪. לפי דיווחו של עו"ד ספרד, ב"כ העותרים, המדינה אמנם הודיעה שהיא פרקה את הגדר, אבל שאין בכוונתה לעקור את כביש הפטרול ולהחזיר את המצב לקדמותו בשל מחסור במשאבים. בדצמבר 2009 הודיע עו"ד ספרד לפרקליטות שבדעתו להגיש בקשה לפי פקודת בזיון בית המשפט.

בעקבות כך קבל התחייבות שבמהלך המחצית הראשונה של 2010 יוחזר המצב לקדמותו, לרבות עקירת הכביש ויסודות הבטון, שלא מאפשרים מעבר רכב.

הנה כי כן זו השנה הרביעית מאז שניתן ופסק הדין אינו מבוצע בשלמותו. אם יבוצע – יהיה זה תחת האיום בהגשת בקשה לפי פקודת בזיון בית המשפט.

בג"ץ 1067/08 עמותת "נוער כהלכה" ויואב ללום נ' משרד החינוך, המועצה המקומית עמנואל ומרכז החינוך העצמאי

ביום 6.8.09 פסק בית המשפט כי ההפרדה של תלמידות המגזר החרדי (החסידי) מעמיתותיהן הספרדיות היא אפליה עדתית פסולה, הפוגעת בזכות התלמידות הספרדיות לשוויון. עוד קבע בית המשפט כי משרד החינוך חרג מסמכותו שעה שנמנע מלהפעיל את האמצעים העומדים לרשותו לצורך מניעת האפליה האמורה. בהתאם לפסיקתו הוציא בית המשפט צווים מוחלטים נגד המשיבים והורה להם להסיר כל סממן של תופעת האפליה בבית הספר. בית המשפט הורה למשרד החינוך "לנקוט את כל האמצעים החוקיים לתיקון המצב, לרבות שלילת רשיונו של בית הספר ועצירת תקצובו" וכן "לנקוט באמצעים אפקטיביים וחד-משמעיים למיגור האפליה והחזרתו של המוסד לתלם האיזון החוקתי". פסק דינו של בית המשפט הגבוה לצדק אינו מקוים עד היום, מצב שאילץ חלק מההורים הספרדיים להעביר את בנותיהם לבית ספר חדש, שנפתח לבנות הספרדיות. תלמידות אחרות יושבות בביתן בטלות מלימוד. נוכח הסחבת בתיקון המעוות וחוסר האונים שהפגין משרד החינוך מול ההפרה המתמשכת עד היום והתעלמותו מפניות חוזרות ונשנות של העותרים בבקשה לקיים את פסיקת בית המשפט, הגישו העותרים ביום 3.12.09 בקשה לפי סעיף 6 לפקודת בזיון בית המשפט נגד המשיבים, בטענה שההפליה עודנה נמשכת ופסק הדין איננו מקוים. משרד החינוך עדיין בוחן את דרכי הפעולה המתבקשות ואילו תלמידות יושבות בביתן בטלות מלימוד וזכותן לחינוך חובה מופרת יום-יום.

המדובר בשתי עתירות, הנוגעות לשאלת חובתה של המדינה למגן את מוסדות החינוך ביישובי "עוטף עזה" מפני פגיעות של רקטות הקסאם, הנורות מרצועת עזה. בית-המשפט העליון קיבל את העתירה וביום 29.05.2007 נתן צו מוחלט, המורה למשיבים למגן תוך ששה חדשים את כל כיתות האם בבתי הספר בשדרות וביתר יישובי "עוטף עזה" במיגון מלא בהבדל משיטת "המרחבים המוגנים", שבית המשפט מצא כי אינה סבירה. ביום 18.6.07 הגישה המדינה בקשה לתיקון פסק הדין. ביום 28.6.07 קבע בית המשפט שטענות המדינה הן טענות "ערעוריות", שאין בהן ממש, שאינן לוגיות והן מבוססות על הנחות שאין להן יסוד. כשבועיים לפני המועד שנקבע להשלמת מיגון כיתות האם, הגישה המדינה בקשה לדחיית ביצוע פסה"ד. המדינה נימקה את בקשתה בכך שמבחינה מעשית אין היא מסוגלת להשלים את העבודות במועדים שנקבעו לכך בפסה"ד, משום מצבם הפיזי של חלק מבתי הספר שאת חלקם יש לבנות מחדש ואילו בחלקם כבר הושלם המיגון. הבקשה התקבלה. בית המשפט התנה את עיכוב הביצוע בכך שתכניות הבניה מחדש של בתי הספר יבוצעו עד המועדים הקבועים בבקשת המדינה לדחייה. בית המשפט הדגיש כי פתרונות הביניים המוצעים בידי המדינה נראים סבירים בעיניו וזאת בכפוף לכך שעבודות המיגון המלא של בתי הספר תסתיימנה במועדים שפורטו בידי המדינה. המועדים להשלמת הבנייה השתרעו על שנת 2008 ועד לתאריך 1.9.09 (למעט שני בתי ספר, שמועד סיום העבודות לגביהם נקבע ל1.8.2010).

המועדים הנ"ל עברו, עבודת המיגון טרם הסתיימה במלואה והאוכלוסייה שלטובתה ניתן פסק הדין עדיין מצפה למימושו המלא.

אי כיבוד הלכות של בתי המשפט המינהליים

הדוגמאות מובאות בפירוטן המלא בפרק 4 לתזכיר.

